

ЛІТАРАТУРА

і МАСТАЦТВА

10 снежня

2004 г.

№ 49/4284

АНОНС!

Ва ўсіх краінах свету музычныя каналы даўно ўжо сталі рэальнасцю тэлерынку. А на Беларусі падобны праект з'явіўся толькі ў 2002 годзе. За кароткі час свайго існавання Першы музычны канал перарос з муніцыпальнага гарадскога ў сур'ёзнае тэлебачанне, якое на сённяшні момант распаўсюджваецца паводле сродкаў спадарожнікавай сувязі. Яго прымаюць гледачы больш чым з 80-ці краін свету.

Сёння з дзейнасцю Першага музычнага канала чытачоў "ЛіМа" знаёміць яго генеральны дырэктар Валерый КРАУЧУК

СТАР.

5

"З усіх найбольш перспектывных і таленавітых сваіх вучняў я магу вылучыць Аляксандра Літвіноўскага як асобу, здатную годна прадставіць беларускае музычнае мастацтва на самым высокім сучасным сусветным узроўні. Яркая творчая індывідуальнасць Аляксандра Літвіноўскага імкліва развівалася і выявіла сябе ў беларускай музыцы ўжо ў сярэдзіне 80-х гадоў мінулага стагоддзя. Цяпер, на мой погляд, ён з'яўляецца тым прыкладам у мастацтве, пра які можна сказаць: "Гэта беларускі кампазітар новага часу", — мяркуе прафесар Д.Смольскі.

СТАР.

10-11

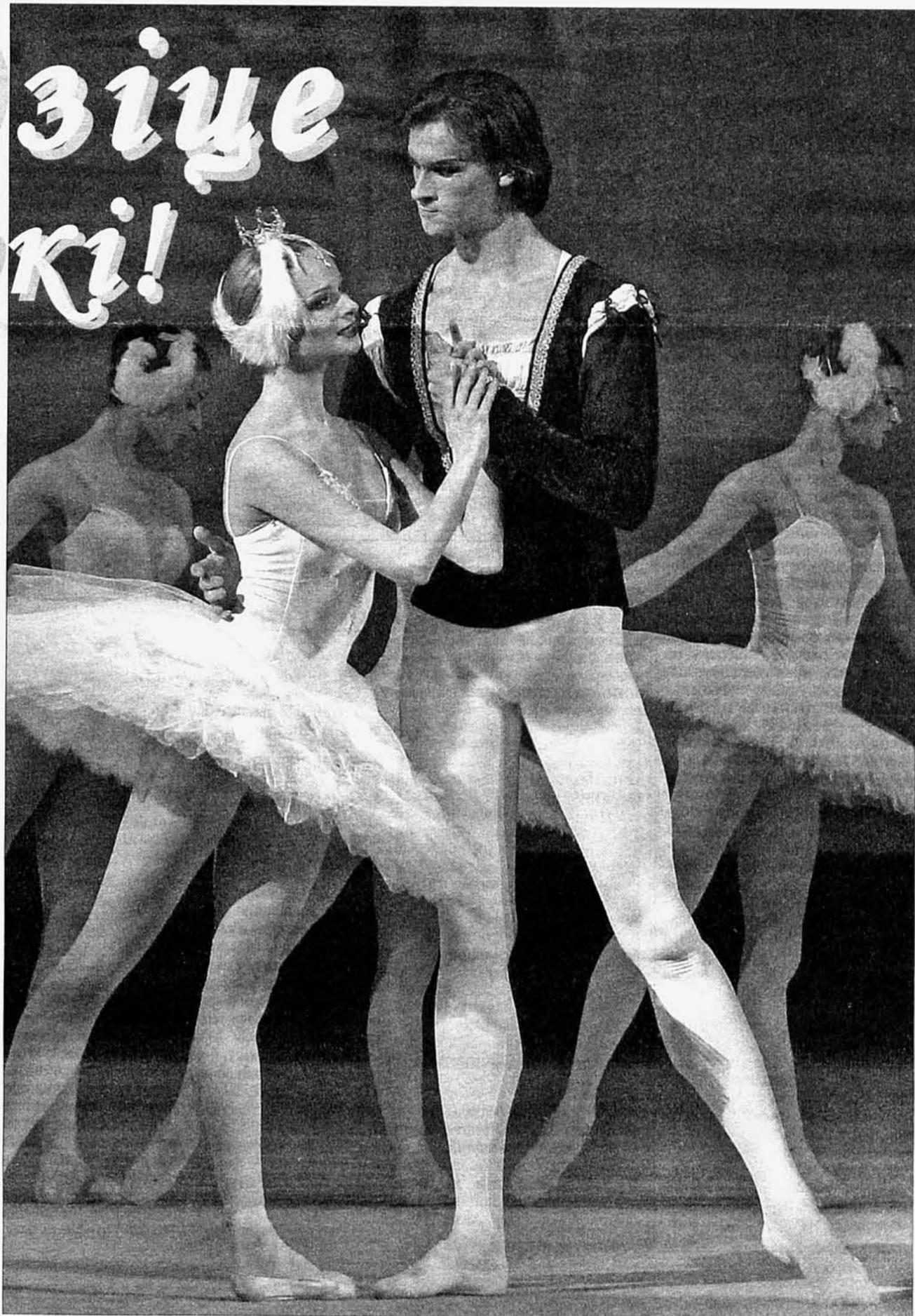

Глядзіце на зоркі!

Хочаце падзвінша на ззянне зорак — дачакайцеся вечара. Не мае значэння, якое будзе неба над сталінай: узнімцеся на Траецкую гару і... хутчэй у тэатр! Загучыць музыка, расхінецца заслона, сузор'е знаных майстроў і новых талентаў завабіць ваш позірк. Зачаруе. Пры ўсялякім надвор'і. Памятаеце мінулую пятніцу? З вечацовага снежаньскага неба сыпаўся дождж. А на бясхмарным тэатральным небасхіле зіхалі зоркі Беларускага балета. Было асабліва ўрачыста: публіка вітала сёлета лаўрэатаў балетных прэмій "Філіп Морыс Дэбют" і "Жыццё ў мастацтве" — Кацярыну Борчанку ды Інесу Душкевіч.

(працяг на стар. 2)

Кацярына Борчанка і Пётр Борчанка ў спектаклі "Лебядзінае возера".
Фота К. Дробава

Мова і соцыум

На філалагічным факультэце Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта адбылася Міжнародная навуковая канферэнцыя “Мова і соцыум”. Кафедра прыкладной лінгвістыкі філфака БДУ арганізавала яе ўжо ў шосты раз. Але ўпершыню такі форум праходзіў пад эгідай Міжнароднай асацыяцыі выкладчыкаў рускай мовы і літаратуры, у якую ўваходзяць 80 краін. Сярод арганізатараў таксама — Міністэрства адукацыі РБ, Беларускае грамадскае аб’яднанне выкладчыкаў рускай мовы іншаземцам і Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт.

У канферэнцыі бралі ўдзел 260 навукоўцаў нашай краіны, Расіі, Украіны, Польшчы, Літвы, Латвіі, Швецыі, Кітая і Турцыі.

На пленарных пасяджэннях і падчас працы дванаццаці секцый было разгледжана шырокае кола пытанняў, у тым ліку праблемы моўнай сітуацыі і моўнай палітыкі ў розных рэгіёнах свету, аналіз палітычнага дыскурсу і мовы сродкаў масавай інфармацыі, суадносіны мовы, культуры і г.д.

Творчыя традыцыі

У Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі па ініцыятыве Цэнтральнага праўлення Грамадскай арганізацыі “Беларускае таварыства інвалідаў па зроку” прайшла Рэспубліканская выстаўка дэкаратыўна-прыкладной творчасці “Творчыя традыцыі інвалідаў па зроку”, прысвечаная 80-годдзю ГА “БелТІЗ”.

На цырымоніі афіцыйнага адкрыцця прысутнічалі ветэраны арганізацыі і сацыяльныя партнёры, адбыліся выступленні ўдзельнікаў мастацкай самадзейнасці ўнітарнага прадпрыемства “Светопробор”, сольныя выступленні адораных інвалідаў па зроку — аўтараў і выканаўцаў уласных твораў і беларускіх кампазітараў.

Экспазіцыя ўключае ў сябе разнастайныя жанры дэкаратыўна-прыкладной творчасці, аўтарскія работы інвалідаў па зроку, якія бралі ўдзел у выстаўках рэспубліканскага значэння. Цэнтральным праўленнем ГА “БелТІЗ” на працягу ўжо больш за 40 гадоў склаліся даўнія традыцыі правядзення мерапрыемстваў такога кшталту.

Рэспубліка Беларусь актыўна ўдзельнічае ў працэсе сацыяльнай рэабілітацыі грамадзян з фізічнымі недахопамі. Прыўносіцца ў жыццё комплексная праграма па іх духоўным, інтэлектуальным і фізічным развіцці, наладжаныя кантакты з міжнароднымі грамадскімі арганізацыямі, якія займаюцца праблемамі маладых інвалідаў па зроку.

Цэнтральная навуковая бібліятэка імя Якуба Коласа НАН Беларусі ўжо ў трэці раз падтрымлівае ініцыятыву ГА “БелТІЗ” па правядзенні дабрачыннай акцыі ў падтрымку інвалідаў па зроку. Мэта такой акцыі — азнаёміць грамадскасць з творчымі работамі і творчымі магчымасцямі людзей з абмежаваным зрокам.

В. К.

(пачатак на стар. 1)

Восьмая па ліку цырымонія ўручэння прэстыжных мецэнацкіх узнагарод атрыма-

Глядзіце на зоркі!

лася прыгожай і лаканічнай. Хвілін 20 спатрэбілася на ўсё: каб удзельніцаў свята павітаў намеснік кіраўніка прадстаўніцтва кампаніі “Філіп Морыс” у Беларусі Ігар Альхімовіч, каб старшыня журы маэстра Валянцін Елізар’еў назваў “судзейскую каманду” 2004 года, каб арыгінальна прадстаўленне гераніі вечара выказаліся з нагоды атрымання імі высокіх прэмій. Куды больш працягвалася прэс-канферэнцыя, зладжаная ў Нацыянальным акадэмічным тэатры балета Беларусі за дзень да ўрачыстасці: зоркі былі зусім побач, і журналісты не стрымлівалі сваю цікаўнасць.

Уладальніца прэміі “Жыццё ў мастацтве” народная артыстка краіны Інэса Душкевіч, здавалася б, не так і даўно была выдчай салісткай. Танцавала партыі Жызелі, Кітры, Адэты-Адэліі, Машы, Джульеты... За ўвасабленне вобраза Рагнеды атрымала Дзяржаўную прэмію Беларусі. Пакінуўшы сцэну, заняўшыся хатнімі клопатамі, сям’ёй, выхаваннем сына, яна не развіталася з мастацтвам: прыйшла ў Беларускі дзяржаўны харэаграфічны каледж, дзе калісьці вучылася, і нечакана для сябе захапілася педагагічнай працай. Сярод яе вучаніц ёсць ужо тры лаўрэаты міжнародных конкурсаў —

мажліва, будучыя зоркі, якія прымножаць міжнародны поспех айчыннага балета.

Кацярына Борчанка ў Нацыянальным акадэмічным тэатры балета Беларусі толькі год. Яна прыехала з Расіі (разам з братам-двойняткам), прыняўшы запрашэнне мастацкага кіраўніка В.Елізар’ева, у Мінску пачувае сябе камфортна і ўсе далейшыя планы звязвае з беларускай харэаграфічнай сцэнай. Выхаванка Пеціярбургскай акадэміі рускага балета імя А. Ваганавай, яна ўпрыгожыла сусор’е нашых салістаў, вылучылася ў выкананні класікі. Вось і прэміяй “Філіп Морыс Дэбют” маладая балерына ганараваная за бліскую працу ў спектаклі “Лебядзінае возера” — візітоўцы

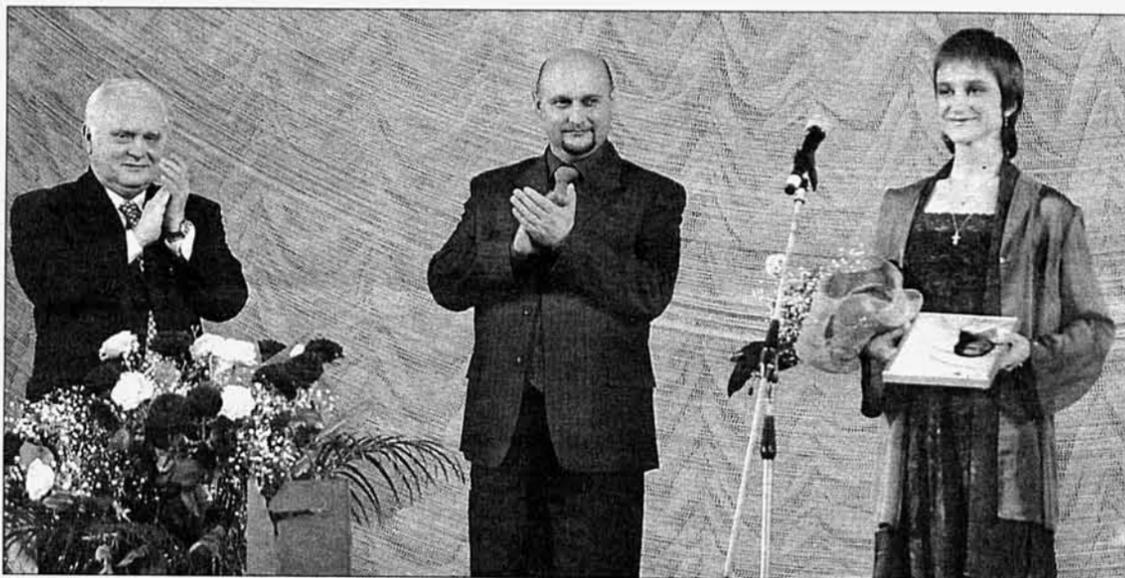
класічнага балетнага мастацтва.

Менавіта гэты твор быў паказаны адразу пасля цырымоніі ўзнагароджання новых лаўрэатаў. Музыка П.Чайкоўскага нібы нараджалася ў нетрах аркестра пад кіраўніцтвам М. Калядкі. Вобразы спектакля ствараліся ў атэчэнні таямніц казанкай сцэнаграфіі Э.Гейдэбрэхта. Рамантычнае жыццё персанажаў, узноўленае паводле класічнай версіі пад мастацкім кіраўніцтвам

В.Елізар’ева, разгортвалася ў натхнёным увасабленні Кацярыны Борчанкі (Адэты-Адэлія), Пятра Борчанкі (Зігфрыд), Руслана Мініна (Ротбард), Аляксандра Бубера (Блазан), усіх іншых салістаў, артыстаў балета. І глядач, гукаючы “бравы!”, пэўна, цешыўся думкай, што ўсё-ткі варта было ў шарую непагодлівую галзіну сюды прыйсці, на зоркі паглядзець і наталіцца іх святлом.

С.БЕРАСЦЕНЬ

Фота К.Дробава

Беларусь на старажытных картах

калькіх дзесяткаў феадальных утварэнняў склаліся сучасныя ўсходнеўрапейскія дзяржавы, у тым ліку і Беларусь.

На адкрыцці выступілі старшыня Камітэта па архівах і справаходстве пры Савеце Міністраў Рэспублікі Беларусь Уладзімір Адамушка, дырэктар Польскага Інстытута ў Мінску Цэзарый Карпінскі і старшыня Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў Адам Мальдзіс.

В.К.

У апошнія дні лістапада ў Маладзёжным тэатры эстрады адбылася літаратурна-музычная вечарына, прысвечаная памяці Расула Гамзатава, — як яго называюць, самага знакамітага каўказца XX стагоддзя. Народны паэт Дагестана быў і застаецца любімым літаральна ва ўсіх краінах свету. Таму на імпрэзе гучалі яго вершы ў перакладзе на англійскую, арабскую, армянскую, чэшскую, украінскую і, безумоўна, беларускую мову. Дарэчы, Беларусь Расул Гамзатаў называў “адресом

Жыве ў легендах

нестареючай любові” і прысвяціў нашай краіне цыкл вершаў “Беларускі сшытак”. Таму заканамерным было выступленне Рыгора Бардуліна, які прачытаў беларускамоўныя пераклады славутага паэта, а з вуснаў Ганада Чарказяна паэзія Р.Гамзатава гучала па-курдску і па-армянску.

“Журавлі”, “Пожелание”, “Есть глаза у цветов”, “Высокие звезды” і многія іншыя песні на вершы Расула Гамзатава яшчэ некалькі дзесяцігоддзяў назад сталі шлягерамі і спяваюцца дагэтуль. На вечарыне яны гучалі ў выкананні Івана Краснадубскага, Акадэмічнага ансамбля песні і танца узброеных сіл РБ (салісты Станіслаў Шусталік, Дзмітрый Сяргееў, Паліна Данская) і іншых артыстаў. Цікавымі і запамінальнымі былі выступленні Ігара Лучанка, Міхаіла Солапава, Ляаніда Левіна, Уладзіміра Лапаха.

Велічнасць і святочнасць, захапленне, любоў і прыгажосць панавалі на вечарыне, бо сапраўды “живут в легендах исполины...”

Н.Д.

Палескія краявіды

Сапраўднае адкрыццё багацця і прыгажосці Палескага краю зрабілі для сябе тыя, хто наведаў выставу «Палескія краявіды», што размясцілася ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры. Аўтар прадстаўленых работ, мастак Аляксандр Харашун з Давыд-Гарадка Столінскага раёна, лічыцца адным з лепшых пейзажыстаў на Палессі. Ён удзельнік шматлікіх выстаў; «Беларусь — край азёр» (г. Айка, Венгрыя, 1994), «Край мой — Палессе» (г. Мінск, 1995), «Фарбы Століншчыны» (г. Брэст, 1997), «Гораду Давіда — 900» (г. Давыд-Гарадок, 2000) і інш. Карціны мастака, выкананыя алеем, захоўваюцца ў музеях і прыватных калекцыях. З 1989 г. Аляксандр Харашун працуе і ў жанры іканікі, работы знаходзяцца ў праваслаўных храмах Брэсцкай вобласці.

На выставе «Палескія краявіды» экспануюцца карціны, якія створаны майстрам у асноўным за апошнія пяць гадоў. Па назвах работ адчуваецца зачараванасць мастака родным краем, яго гармонія: «Прыпяцкі матыў», «Дубкі на беразе Прыпяці», «Пасля паводкі»... У яго творах адлюстравана прывабнасць і непаўторнасць беларускай прыроды. Аляксандр Харашун не называе свае карціны прафесійнымі, таму што не мае спецыяльнай адукацыі. Але на адкрыцці выставы майстэрства мастака як прафесіянала адзначылі мастацтвазнаўца Галія Фатыхава, мастак Уладзімір Уродніч, які пажадалі яму і надалей плённай працы і новых выстаў.

Прышлі павіншаваць аўтара работ і пісьменнікі-землякі: Уладзімір Глушакоў, Леанід

Дранько-Майсюк, Георгій Марчук, Міхаіл Шэлеаў. На экспазіцыі прадстаўлены рукапісы твораў, кнігі, унікальныя фотаздымкі, якія распавядаюць пра творчасць гэтых пісьменнікаў, імёны якіх ужо добра вядомыя ў літаратуры. Землякі ахвотна падзяліліся ўспамінамі пра мясціны, дзе нарадзіліся, дзе прайшло іх дзяціства і юнацтва. Таму, відаць, яны і затрымліваліся каля кожнай работы мастака крыху

больш, чым астатнія госці імпрэзы, бо гэтыя краявіды для іх шчыmlіва-родныя і такія блізкія.

Святлана ПАЎЛАВІЦКАЯ,
заг. навукова-экспазіцыйнага адзела ДМГБЛ

На здымку: мастак Аляксандр Харашун, Георгій Марчук і Аляксей Кузьміч

Фота забяспечана аўтарам

АБСЯГІ

ВІЦЕБШЧЫНА

Прыгажосць родных ваколіц

Амаль штомесяц у Талачынскім раённым гісторыка-краязнаўчым музеі ладзяцца выстаўкі работ майстроў народнай творчасці — як сваіх, мясцовых, так і з іншых рэгіёнаў вобласці. Цікаваць у наведвальнікаў выклікала наладжаная нядаўна імпрэза мастака з Віцебска Уладзіміра Іванова, які на сваіх палотнах адлюстравіў прыгажосць нашай роднай прыроды, ваколіц Полацка, Дуброўна, сваёй маленькай радзімы, што на Шуміліншчыне. Яго пейзажы зачароўваюць гледачоў яркай фарбай, цяплом і святлом, сagraваюць душу і сэрца чалавека.

Жыццё

санаторнае...

Адміністрацыя і культработнікі санаторыя «Лётцы» надаюць вялікую ўвагу адпачынку сваіх жаданых гасцей з усіх куткоў Беларусі. У гэтым плане папулярнасцю ў санаторнікаў карыстаюцца экскурсіі па славутых гістарычных мясцінах Полацка і Віцебска. Амаль кожны тыдзень фарміруюцца групы і на заказным камфартабельным аўтобусе адпраўляюцца ў аднадзённае падарожжа. Асабліва ўражваюць усіх святыні старажытнага Полацка, і ў першую чаргу, Сафійскі сабор, дзе ёсць магчымасць паслухаць чароўныя гукі аргана, якія абуджаюць людзей ад сну паўсядзённасці. А яшчэ на ўсё жыццё запомніцца знаёмства са святымі справамі нябеснай апякункі Беларусі Еўфрасініі Полацкай.

Традыцыйнымі сталі ў санаторыі канцэрты як вядомых артыстаў эстрады рэспублікі, малодых салістаў з Віцебска і раёна, так і саміх адпачываючых. Апошняя, як правіла, ператвараюцца ў сапраўдныя святыя песні, паэзіі і музыкі, даюць магчымасць паглядзець зусім іншымі вачыма на тых, хто побач з табой у часіны лясэння, адпачынку, прагулак па шматлікіх сцяжынках у сапраўдным храме цудоўнай тамтэйшай прыроды.

На адным з апошніх такіх канцэртаў сапраўдны поспех выпай на долю адпачываючай тут паэтэсы з Шаркоўшчыны Кацярыны Сосна, дарэчы, аўтаркі дзвюх паэтычных кніг, якія выйшлі ў сталіцы. Яна прачытала свае лірычныя і сатырычныя вершы, некаторыя з іх напісаны пад уражаннем знаходжання ў гэтым санаторыі.

Алесь МАЗУР

Вігаль ЛУКІН,
кандыдат гістарычных навук

Вечар паэта

У лістападзе ў Саюзе пісьменнікаў адбылася прэзентацыя праявічнага зборніка Віктара Говара «Калі равуць быкі». Яе арганізатарам быў Алесь Рыбак, які і прадстаўляў гэту кнігу (на вялікі жаль, аўтар не прысутнічаў на сустрэчы, бо ён не дакачаўся гэтага моманту).

Пачаўся вечар з успамінаў пісьменнікаў, родзічаў, знаёмых, ды і проста людзей, якія хацелі падзяліцца ўражаннямі ад прачытанай кнігі. Многія расказвалі пра В. Говара. Вось і Лідзія Савік называе Віктара Говара сапраўдным геніем беларускай літаратуры і лічыць ненармальным той факт, што зараз не многія ведаюць такога выдатнага пісьменніка.

Быў сярод прысутных і Валянцін Тарас, — ён назваў В. Говара сучасным Дон Кіхотам, які толькі змяніўся знешне, каб адпавядаць часу, а ўнутры ў ім сядзіць той жа рыцар, які змагаецца з лянотай, нахабствам, здрадлівасцю, дурнотай, сквапнасцю, увасобленых у ветраках. А прадстаўнікі выдавецтва Беларускага дзіцячага фонду прызналіся: ганарацца тым, што менавіта яны выдалі гэту кнігу.

Напрыканцы вечара, у выкананні акцёра Тэатра юнага гледача Мікалая Лявончыка было зачытана пісьмо дачкі Віктара Говара, Алены, якая зараз жыве ў Аўстраліі, выкладае там рускую мову і піша выдатныя творы на англійскай мове. А яшчэ М. Лявончык прачытаў урывак з твора В. Говара «Калі равуць быкі». Завяршыўся вечар выступленнем родных і сяброў пісьменніка.

Андрэй ЛЯШЧЫНСКІ,
студэнт Беларускага
дзяржаўнага педагагічнага
універсітэта
імя Максіма Танка

Не за гарамі тая пара, калі кожны павягае ў сябе, што добрага і дрэннага зрабіў у адыходзячым годзе. Іншымі словамі надыйдзе час падводзіць вынікі.

Тая ж самая традыцыя існуе і ў музычнага форуму «На скрыжаваннях Еўропы». Гэта папулярная праграма ўпершыню з'явілася на Першым нацыянальным тэлеканале, радыёстанцыі «Радыус - FM» і Першым нацыянальным канале Беларускага радыё ў 2000 годзе. Напрыканцы снежня з 92-х выканаўцаў, чые песні гучалі на форуме ў 2004 годзе, будуць вызначаны 17 пераможцаў.

У гэтым годзе лепшых выканаўцаў

На скрыжаваннях Еўропы

цэлу вылучыць прафесійнае журы праекта, у склад якога ўваходзіць дзесяць беларускага шоу-бізнесу. Тут і намеснік міністра культуры РБ Уладзімір Рылатка, і музычны рэдактар Першага нацыянальнага канала Беларускага радыё Таццяна Якушава, і генеральны прадзюсер Першага нацыянальнага тэлеканала Уладзімір Субат.

У форуме прадстаўлены выканаўцы самых разнастайных жанраў, а таму журы вызначыць выбітных «рэгулюроўшчыкаў» у намінацыях: лепшы мужчынскі і жаночы вакал, лепшы аранжыроўшчык і кампазітар, лепшыя тэкст і песня ды, нарэшце, лепшы выканаўца года.

Цырымонія ўзнагароджвання пераможцаў і іх супольны канцэрт адбудуцца напрыканцы снежня ў Палацы Рэспублікі.

Сяргей МУРАЎСКИ

Гаворыць Мінск...

Мінулі дзесяцігоддзі, як гэтыя словы ўпершыню прагучалі ў эфіры Беларускага радыё, але з гадамі яны не страцілі сваёй узнёсласці і ўрачыстасці. Хутчэй наадварот. У новае інфармацыйнае стагоддзе рэспубліканскае радыё ўступіла захававшы свае лепшыя традыцыі і здабыткі. Невыпадкова сёння стылістыку Першага нацыянальнага канала радыё вызначаюць класічная форма, рэспектабельнасць, дзяржаўнасць. Тым самым пацверджана арыентацыя на людзей са смелымі жыццёвымі поглядамі, што складаюць аснову слухачкай аўдыторыі. Разам з тым, у апошнія дзесяцігоддзі зроблены сапраўдны прарыв у пошуках новых тэхналогій і праектаў. Зараз прама эфір складае каля 90 працэнтаў вяснянства. У інфармацыйна-аналітычных праграмах пастаянна робіцца акцэнт на актыўнае супрацоўніцтва з аўдыторыяй. З гэтай мэтай выкарыстоўваецца не толькі ўвесь арсенал жанраў, але і іх сінтэз — рэпартаж-справздача, інтэрв'ю-рэпліка, хранікальнае паведамленне-каментарый.

Усе гэтыя здабыткі — вынік творчай працы радыёжурналістаў-практыкаў, якія ў сваёй дзейнасці пастаянна сілкуюцца распрацоўкамі навукі аб радыёвяшчаннях.

У Беларусі да гэтага часу практычна не існавала літаратуры, якая б сістэмна, на сучасным узроўні аналізавала тэа складаныя і грамадска важныя працэсы, што адбываюцца ў аўдыевізуальных СМІ краіны. Гэтым выкліканы навуковы і практычны інтарэс да курса лекцый пад назвай «Інфармацыйныя і аналітычныя жанры радыёжурналістыкі». Яго аўтар — дацэнт кафедры тэлебачання і радыёвяшчання факультэта журналістыкі БДУ Валерыі Шэіна. Сучасным супрацоўнікам эфіру аўтар дае магчымасць асвоіць цэласную, стройную сістэму жанраў радыёжурналістыкі. Як сведчаць навукоўцы і практыкі, валоданне гэтай сістэмай — неабходная ўмова паспяховага пакарэння эфіру.

Варта адзначыць, што чарговая навуковая праца «Выдатніка друку Беларусі» В. Шэіна (усяго аўтару належыць каля сотні друкаваных работ па гісторыі, тэорыі і практыцы СМІ) — вынік яго не толькі навуковай, але і практычнай дзейнасці ў якасці карэспандэнта Беларускага радыё.

Сярод дэвізаў сённяшняга дня ёсць і такі — «Беларускае радыё — радыё для ўсіх і кожнага». Таму чарговая кніжная навінка не можа быць прадметам удзячнай увагі толькі студэнцкай аўдыторыі. Хіба шматлікія слухачы, а можа, і героі інфармацыйных праграм «Радыёфакт», «Пастфактум», выпускаў «Навін» не зацікавіцца «кухняй» гэтых радыёперадач, застануцца абыякавымі да праблем інфармацыйнай службы на РМ-канале? А колькі цікавага, карыснага чакае тых, хто хоча пазнаёміцца са спецыфікай слышавага ўспрымання інфармацыі па радыё?

Усё гэта так. Толькі вось мізэрны тыраж кніжкі ніяк не зможа задаволіць інтарэс усіх прыхільнікаў і карыстальнікаў яе. Таму перавыданне яе большым накладам цалкам апраўданае. Толькі б пры гэтым не забыць, што на Беларускім радыё па-сапраўднаму шануюць беларускую мову. Таму зусім натуральна, што перавыданне павінна быць на гэтай самай мове.

Вытворча-камерцыйнае таварыства з абмежаванай адказнасцю “Макбел” працуе на кніжным кірмашы Беларусі з 1991 года. За гэты час яно здолела наладзіць працу кніжнага магазіна “Падпіска” ў Пушкінскай бібліятэцы, арганізаваць правядзенне міжнародных кніжных кірмашоў, якія з’яўляюцца своеасаблівым вынікам вызначэння лепшых выданняў.

З любоўю да песні

Усё пачынаецца з любові: павага да Радзімы пачынаецца з пачуцця асабістай годнасці, з любові да зямлі, яе традыцый і гісторыі. Станаўленне творчага калектыву пачынаецца з любові да песень роднага краю. Менавіта яна, любоў да родных песень, чароўных, як ліпеньская ночка, журботных, як крык журавоў, кіпучых і іскрыстых, як марскі прыбой, аб’яднала таленавітых, творчых людзей у пеўчы калектывы, які пачаў працаваць пры Бярозаўскім гарадскім ДOME культуры ў 1990 годзе і атрымаў цудоўную назву — “Заранак”. Душою калектыву, яго нязменным кіраўніком стала Алена Говін, выпускніца Гродзенскага вучылішча мастацтваў, а затым Мінскага інстытута культуры.

накірунак у рабоце, так званы імідж калектыву.

Зараз у “Заранку” пятнаццаць удзельнікаў: дзесяць чалавек — вакальны ансамбль і пяць — акампануючая група, кіруе якой таленавіты майстар сваёй справы, вядомы ў раёне і вобласці музыкант Ігар Сірычнік. Ён робіць апрацоўкі ўсіх твораў.

“Заранак” вядзе актыўную канцэртную дзейнасць. Першае ж выступленне ансамбля прынесла задавальненне як артыстам, так і гледачам. За перыяд свайго існавання народны ансамбль даў больш за 300 канцэртаў. Геаграфія выступлення шырокая: калектывы удзельнічае ва ўсіх абласных і рэспубліканскіх фестывалях: “Беларусь — мая песня”, “Ляці, наша песня”, “Дажынкi” ў г. Іванава, Столін, Ляхавічы, выступаў у Польшчы і ва Украіне, вядзе песнае супрацоўніцтва з установамі культуры нашага раёна, арганізоўвае абменныя канцэрты з іншымі раё-

нарадзіўшыся ў спеўнай сям’і, яна з дзяцінства захаплялася народнымі спевамі, звычаямі і традыцыямі. Па крупіцы збірае тую песенную спадчыну, якая засталася ёй ад

Птушка-фенікс кніжнага свету

З Палаца дзяцей і моладзі на ВДНГ

Раней такі кірмаш ладзіўся ў Палацы дзяцей і моладзі ў пачатку года, што было нязручна для пакупнікоў. А ў 2000 годзе ён “пераехаў” на ВДНГ — галоўную кніжную пляцоўку краіны, якая была пабудавана ў цэнтры беларускай сталіцы з улікам максімальных выгодаў для наведвальнікаў, адна з якіх — транспарт.

Сёння кніжны кірмаш пад назвай “Свет кніг”, бадай, самы буйны ў рэспубліцы. Адзначаючы, што ў параўнанні з пачаткам сваёй дзейнасці “Макбел” здолеў у два разы павялічыць гандлёвую плошчу і колькасць працоўных месцаў без гандлёвых накрутак, што надзвычай важна. Тут кожны чытач мае магчымасць пазнаёміцца з шырокім асартыманам літаратуры вядомых расійскіх і беларускіх выдавецтваў. Акрамя таго, штогод у суботу каля двухсот працоўных месцаў прыносяць стабільны заробак мінчанам. Падобна птушцы-фенікс, выстава адраджаецца раніцай у перадапоўны дзень тыдня і спыняе сваю працу ўвечары да наступнай суботы. Колькасць наведвальнікаў дасягае шасці — васьмі тысяч чалавек за адзін дзень. Улетку гэта лічба меншая, паколькі большую частку патэнцыйных школьнікі, студэнты і пенсіянеры. Варта адзначыць, што і кошт выданняў на кірмашы на 25 — 30 працэнтаў ніжэй за цану на аналагічную прадукцыю ў кніжных магазінах. “Нягледзячы на наяўнасць канкурэнцыі, кірмаш не перашкаджае працы кніжных магазінаў. Але ў адноснае ад іх, мы ствараем выдатныя ўмовы для сваіх пакупнікоў. Так, кожны чалавек, які хоча набыць тое ці іншае выданне, перш чым заплаціць за яго грошы, можа пагартыць кніжку, нават прачытаць старонку — другую і... зрабіць правільны выбар, — падкрэслівае генеральны дырэктар вытворча-камерцыйнага таварыства з абмежаванай адказнасцю “Макбел” Дзмітрый Макараў.

цэнтаў ад усяго асартыменту. Колькасць маскоўскіх выданняў у “Свете кніг” складае 90 — 95 працэнтаў ад агульнага аб’ёму прадукцыі. Гістарычна складалася так, што на тэрыторыі былога СССР існаваў адзіны кірмаш рускамоўнай кнігі. На жаль, сёння сітуацыя змянілася, таму літаратура, якая выдаецца і прывозіцца з Расіі каштуе значна менш за кніжку, выдзеную ў нас на тэрыторыі Беларусі. Першапачаткова кірмаш быў задуманы з нагоды пастваўляць чытачу расійскую кнігу з мінімальнымі затратамі ў максімальна кароткі час. “Дарэчы ў Мінск кніга пападае на другі — трэці дзень пасля выхаду ў свет у Маскве. Навінкі прывозяць уначы, як прадукт харчавання, нібыта спрабуючы захаваць яго свежым, — заўважае Дзмітрый Генадзьевіч. — Ніводны кніжны магазін не валодае такой аператыўнасцю дастаўкі прадукцыі, як наш кірмаш”.

Дарэчы, Дзмітрый Макараў перакананы ў тым, што на Беларусі існуюць перспектывы развіцця кніжнага рынку. “У нашай краіне заўсёды была выдатная паліграфічная база друку, рэдактары і карэктары алказна ставіліся да падрыхтоўчай працы над выпускам выданняў. Акрамя таго, у рэспубліцы працуюць лепшыя мастакі па афармленні кніг. Мне надта прыемна адзначаць, што некаторыя з іх супрацоўнічаюць з буйнымі маскоўскімі выдавецтвамі”, — падкрэсліў ён. Перашкаджае толькі той факт, што на Беларусі няма сваёй якаснай паперы, і працаваць прыходзіцца на маскоўскай. Адсюль атрымліваецца парадокс: Масква хоча набываць беларускую прадукцыю высокай якасці, але па таннай цане. І трымаць планку вельмі цяжка, паколькі сёння на кніжным кірмашы Беларусі працуюць пераважна прадпрыемствы і дзесяцігадовым стажам дзейнасці, якія маюць багаты вопыт і зваротны капітал.

магазіна “Падпіска” Тацыяна Давыдоўская, найбольшай папулярнасцю сярод чытачоў карыстаюцца такія аўтары, як Коэльо, Муракамі, Кафка, Набокаў, Зошчанка. Акрамя таго, густы падзяляюцца згодна ўзроставаму прыняццю. Так, моладзь аддае перавагу фантастыцы, у той час, як людзі старэйшага пакалення цікавяцца ваеннай тэматыкай у кантэксце сучаснасці. А вось сама прадавец з задавальненнем чытае жаночыя раманы і дэтэктывы, а таксама філасофскія, містычныя кніжкі. Таму на маё пытанне, ці замяніць Інтэрнет кніжны выданні, яна адказала наступным чынам: “Сапраўдна кніга не ўступіць сваё месца электроннаму варыянту тэксту, паколькі беларусы — кніжная нацыя”. Тацыяна Давыдоўская пераканана ў тым, што маленькія дзеці павінны трымаць у руках кніжку, а не камп’ютэр, калі бацькі імкнуцца да інтэлектуальнага развіцця свайго дзіцяці і выхавання яго няхай у старых, але правяраных часам традыцыях.

Нагадаю, што напярэдадні нашай сустрэчы, Дзмітрый Генадзьевіч вярнуўся з Масквы, дзе адбыўся міжнародны конкурс краін СНД “Мастацтва кнігі”. Замацаваць кантакты паміж кніжнікамі незалежных дзяржаў, а таксама павялічыць мастацкі ўзровень выданняў прыехала дзесяць краін СНД. На суд журы было прадстаўлена 150 кніг. Пераможцамі з боку нашай рэспублікі сталі такія выданні, як “Нацыянальны Атлас Беларусі”, а таксама “Садружнасць незалежных дзяржаў: 10 год пасля” ў намінацыі “Адзінства” і серыя кніг выдавецтва “Мастацкая літаратура” ў намінацыі “Наш сучаснік”. “Масква вельмі старанна рыхтавалася да кніжнай выставы, аднак, на жаль, яе не наведвала такая колькасць людзей, як чакалася з самага пачатку. Людзі баяцца масавага натоўпу і ўдзелу ў мерапрыемствах. А прычынай таму... тэрарыстычныя акты. Я з сумама назіраю, як бомбы тэрарызму спрабуюць адняць у людзей магчымасць знаёмства з выдатнымі творамі мастацтва, спыніць развіццё і наогул знішчыць культуру дзяржаў”, — заўважыў Дзмітрый Макараў.

Марына ЦЯРЭШЧАНКА

І класіка, і дэтэктывы, і... узнагароды

Між тым, паводле слоў Дзмітрыя Макарава, супрацоўнікі “Свету кніг” вывучаюць і чытацкі попыт на кніжную прадукцыю, каб адпавядаць густу пакупнікоў і задавальняць іх патрэбы. Як паведаміла прадавец кніжнага

бабулі і маці, запісвае і пераапрацоўвае народныя песні вёскі Сакалова, якія папаўняюць рэпертуар, з’яўляюцца візітнай карткай калектыву.

Першыя песні былі простыя па мелодыі і гармоніі, зручныя для выканання. З году ў год рэпертуар калектыву напаўняўся новымі і больш складанымі творами, сярод якіх — былінныя, вясельныя, вясеннія, восеньскія, гарадскія, вясковыя і іншыя песні, як беларускія народныя, так і ўкраінскія, рускія, польскія, а таксама аўтарскія творы.

У ансамблі складваліся дуэты і трыо, паступова павышалася выкананне спартыўна-эстэтычным майстрам па саломаліцкай былі выработаны саламяныя какошнікі, пацеркі і паясы, якія з густам дапаўняюць народны касцюм. У планах — заказаць камплект рускіх касцюмаў для рускага блока канцэртнай праграмы.

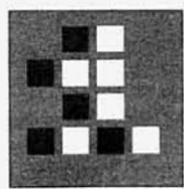
Вядомы і папулярны ў раёне і вобласці, народны ансамбль народнай песні “Заранак” ГДК можа быць добрым прыкладам для стварэння вакальна-харавых калектываў малых форм.

Галіна МІХНЕВІЧ,
металдыст раённага металдычнага
цэнтра

НА ЗДЫМКУ: калектывы народнага ансамбля народнай песні “Заранак” Бярозаўскага ГДК. Фота І. Аскіркi

Кнігі прывозяць ноччу...

На кніжным кірмашы колькасць беларускіх кніг складае каля трох працэнтаў, у кніжных магазінах — сем — дзесяць пра-

Першы:

і спадарожнікавы, і музычны

Валерый КРАЎЧУК:

“Журы нашага канала — гледачы”

Ва ўсіх краінах свету музычныя каналы даўно ўжо сталі рэальнасцю тэлебачання. Напрыклад, на Украіне працуюць тры нацыянальныя музканалы. А на Беларусі падобны праект з’явіўся толькі ў 2002 годзе. За кароткі час свайго існавання Першы музычны канал перарос з муніцыпальнага гарадскога ў сур’ёзнае тэлебачанне, якое на сённяшні момант распаўсюджваецца па ўсёй краіне і мае больш за 80-ці краін свету. Зразумела, што фарміраванне нацыянальнай культурнай і інфармацыйнай прасторы немагчыма без тэлеканала, на якім ачыніцца музыканты і падзеі ў іншым асяродку атрымваюць праяву перад заходнім і расійскім прадуктам. Сёння з працай Першага музычнага канала чытачоў “ЛіМ” знаёміць яго генеральны дырэктар Валерый КРАЎЧУК

— Фармат канала ўяўляе сабой інтэрактыўнае тэлебачанне. Яно зараз вельмі распаўсюджанае ва ўсім свеце. Плей-ліст эфіру складаецца па выніках тэлегаласавання. Аднак, нягледзячы на гэта, музычнае насычэнне Першага музычнага канала вельмі збалансаванае. Справа ў тым, што наша аўдыторыя атрымвае тое, што яна хоча глядзець. У каталозе маюцца звыш тры тысячы кліпаў разнастайных музычных напрамкаў: папулярная музыка, класічны рок і іншыя. Мы набываем новыя музычныя кліпы, таму каталог заўсёды абнаўляецца. З самага першага дня свайго існавання музычны канал афіцыйна набываў кліпы, якія транслюваліся ў эфіры. Мы маем прамыя дамоўленасці з вядучымі сусветнымі лэйбламі “Соні мюзік”, “Уорнер”, “Гала Рэкардс” і іншымі кампаніямі, якія прадстаўляюць тых ці іншых выканаўцаў ва ўсім свеце. Апошні год афіцыйна працуем з беларускімі выканаўцамі, падпісана каля ста кантрактаў на выкарыстанне іх твораў. Сёння стала зразумелым, што Беларусь — краіна, якая спявае.

Таму з’яўленне музычнага тэлебачання абудзіла музычны бізнес. Калі канал распачаў сваю працу, мы мелі каля пяці музычных кліпаў беларускіх выканаўцаў. Са з’яўленнем Першага музычнага канала, дзверы якога адчынены для беларускіх музыкантаў, пачала збірацца вялікая колькасць аўдыёматэрыялаў.

Першапачатковай задачай Першага музычнага быў выхад за межы Мінска. А другой — на блізкае замежжа. Акрамя таго, індывідуальныя абаненты (тыя людзі, якія маюць уласную спадарожніковую антэну) на сённяшні дзень ужо прымаюць Першы музычны канал за межамі краіны. Геаграфію мы праглядаем па тых допісах, якія прыходзяць на наш сайт у Інтэрнеце. Глядзячы нас у Расіі, Украіне,

Грузіі, Бельгіі, Германіі, Ізраілі, Польшчы. Вельмі прыемна, што пішуць да нас не толькі рускамоўныя гледачы, якія жывуць за межамі Беларусі, але і замежныя грамадзяне, якія глядзяць наш канал з вялікім задавальненнем.

— Не сакрэт, што Першы музычны канал садзейнічае развіццю беларускай культуры і стымулюе беларускі музычны рынак. Валерый Канстанцінавіч, як вы лічыце, беларуская музыка стала больш папулярнай і запатрабаванай?

— Памятаю нашы прамыя эфіры паўтара гады таму, у адным з якіх упершыню з’явіўся са сваім кліпам такі таленавіты чалавек, малады выканаўца, як Сярога. Сёння гэтага спевака можна лічыць мегазоркай. Беларуская музыка пачала прадавацца. Дзякуючы гэтаму з’явілася такая субстанцыя, як музычны рынак і такое паняцце, як шоу-бізнес. Зразумела, што мы знаходзімся яшчэ ў самым пачатку дарогі. Але пачынаем ужо атрымліваць ураджай з пасеянага. Зараз паралельна з Першым музычным каналам існуе шмат FM-станцый, дзе аўтары могуць рэалізоўваць свае творчыя задумкі. Безумоўна, Беларусь ёсць чым ганарыцца. Мы маем выдатных музыкантаў і выканаўцаў еўрапейскага ўзроўню. Аднак няма яшчэ разумення таго, што варта прафесійна ставіцца да працы, каб дасягнуць пастаўленай мэты. Калі музыкант прыносіць матэрыял, які не адпавядае ні тэхнічным, ні творчым запатрабаванням, ён можа нарабіць шкоды самому сабе, паколькі журы нашага канала — гэта гледачы. Яны робяць свае высновы і потым надта складана для аўтара падняць сябе ў іх вачах.

— Першы музычны канал сапраўды ператварыўся ў шырока інфармацыйны рынак рэспублікі і ў многім апраўдаў сваю назву “Першы”. На вашу думку, гэта звязана з агульнай навізнай праектаў, або з

рэалізаваным упершыню на Беларусі ліцэнзійным падыходам да выдання медыа-бізнесу?

— Гэта звязана з прафесійным падыходам да фарміравання тэхнічнага, тэхналагічнага і творчага працэсаў. На тэрыторыі краіны наш канал мае спецыялізаванае музычнае вярстанне. Спачатку мы баяліся, што для такой інфармацыйнай праграмы, як “120/80”, будзе недастаткова матэрыялу, таму з вялікай асцярожнасцю ставіліся да яе з’яўлення ў эфіры. Аднак, час уносіць свае карэктывы. Спачатку праграма выходзіла тры разы на тыдзень на працягу двух месяцаў. У выніку мы заўважылі, што ў нашай краіне адбываецца шмат культурных, музычных мерапрыемстваў, якія падыходзяць пад канцэпцыю інфармацыйнай праграмы на музычным канале. А сёння “120/80” выходзіць шэсць разоў на тыдзень. Мне падаецца, што мы запоўнілі нішу, што пуставала на нашым TV.

— Валерый Канстанцінавіч, якія праекты ажыццяўляюцца сёння? Над чым працуеце? Ці ёсць водгукі ад гледачоў; ці ёсць пажаданні?

— Мы не перанасычаем вярстанне канала колькасцю праграм. Тыя праекты, што існуюць сёння ў эфіры, стасуюцца з фарматам канала. Безумоўна, ёсць і новыя задумкі, якія будуць рэалізаваны ў блэйшы час. Наша задача — максімальна прадстаўляць гледачам магчымасць шырока глядзець музычныя кліпы і слухаць музыку.

Пры дапамозе чартаў паказваем гледачам, якія музычныя кліпы з’яўляюцца найбольш папулярнымі па выніках тыдня. Ёсць праграма навін. Акрамя таго, мы вяртаем у новай канцэпцыі “Атэлье для зорак” — высёлую забаўляльную праграму, музыкальнае шоу, якое дае эфірныя магчымасці любому таленавітаму чалавеку праявіць сябе. Пасля доўгага перапынку вяртаецца праграма “Саша і Сярожа”. Нагадаю, што яе стваральнікі працуюць зараз на ўкраінскім музычным канале “М1”.

Для водгукаў і пажаданняў гледачоў, мы стварылі паштовую скрыню, якая заўсёды перапоўнена допісамі. Супрацоўнікі Першага музычнага канала ўважліва ставяцца да запатрабаванняў аўдыторыі, паколькі нам вельмі цікава, як глядач успрымае тую прадукцыю, якую мы робім. Мне прыемна адзначаць, што на сённяшні момант невялікая па колькасці каманда з цэпленай і руплівай стварае музычнае тэлебачанне. Шчыра скажу, у нас былі і памылкі, якія мы перажылі, але дзякуючы ім шмат чаму навучыліся, бо падыходзім да сваёй справы адказна.

— Адной з асноўных мэтаў кана-

ла стала стварэнне новых працоўных месцаў для той катэгорыі спецыялістаў, якія, атрымаўшы вышэйшую адукацыю ў Беларусі, кіраваліся ў Расію. Ці плануеце адраднае супрацоўніцтва з медыа-факультэтам беларускіх універсітэтаў?

— Спецыялісты Першага музычнага канала — гэта людзі, якія прыйшлі на тэлебачанне рэалізоўваць свае тэхнічныя і творчыя задумкі. Мы ў свой час далі ім такую магчымасць і разам вычыліся, таму дастаткова хутка прайшлі гэты шлях. З развіццём інфармацыйнага рынку і тэлеіндустрыі, нашы супрацоўнікі зараз ствараюць і прадаюць сваю прадукцыю на вядучых тэлевізійных каналах Расіі. Акрамя таго, развіваецца рэкламны рынак, які з’яўляецца асноўнай крыніцай нашага даходу. А гэта змушае рабіць больш якасны прадукт.

— Валерый Канстанцінавіч, ці ёсць вакантныя месцы для працы на Першым музычным канале?

— На гэты момант няма. Штат канала ўкамплектаваны. Але канал будзе развівацца. З’явіцца новыя праекты і нам спатрэбяцца людзі. Усе вядомыя віджэі, якія працуюць сёння на Першым музычным канале, самі дасягнулі поспехаў, дзякуючы самаўдасканаленню. Напрыклад, творчы шлях Люсі Лушчык быў вельмі складаны. Гэта чалавек, які сваёй працаздольнасцю дасягнуў папулярнасці. Выдатна працуе на нашым канале і Каця Пытлева — журналіст, які мае цудоўны радыённы вопыт.

— Якімі яшчэ якасцямі, акрамя працаздольнасці, павінен валодаць чалавек, каб працаваць у эфіры Першага музычнага?

— Чалавек, які хоча працаваць у эфіры нашага канала павінен быць камунікабельным. Гэта не мастак, які стварае вобраз і рэалізуе яго такім чынам, як яму самому падабаецца. Тэлевізійны тэхналогі — гэта пэўны алгарытм дзеянняў. Мы ведаем, як гэта варта рабіць. Спадзяюся, што тыя людзі, што працуюць сёння на канале, з любоўю ставяцца да сваёй справы. На сённяшні момант мне, як кіраўніку музычнага тэлебачан-

ня, ёсць чым ганарыцца.

— З якімі дзяржаўнымі структурамі і грамадскімі дабрачыннымі арганізацыямі падтрымліваеце сувязі?

— Доля нашага эфіру прызначана для сацыяльнай рэкламы. Больш таго, мы лічым сваім абавязкам садзейнічаць прапагандзе сацыяльных ідэй. Нашымі партнёрамі ў гэтай справе сталі Дзіцячы фонд ААН, АнтыСНІД, АГ “Дзяцінства дзецям”, Палата прадстаўнікоў Рэспублікі Беларусь — Камісія па ахове здароўя, фізічнай культуры, справах сям’і і моладзі, Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь і іншыя. Ім быў прадстаўлены эфірны час у прайм-тайм у якасці дабрачыннай дапамогі. Аднак, што сярэдняя колькасць эфірнага часу пад сацыяльную рэкламу складае каля дзвядцятвух хвілін на дзень. На мой погляд, сацыяльнае пытанне варта асвятляць, тым больш, што спецыфіка музычнага тэлебачання дазваляе ўплываць на самую актыўную частку насельніцтва — моладзь.

— Ці з’яўляецца сёння актуальным пытанне падтрымкі і развіцця беларускай музыкі? І як можна было б ахарактарызаваць Першы музычны канал — як барашчбіга ці як асветніка?

— Мінуты тыя часы, калі беларускую музыку трэба было ратаваць. Мяркуючы па колькасці нашых выканаўцаў, складваецца ўражанне, што ўся краіна спявае. У нас ёсць усе тэхнічныя сродкі, дзякуючы якім хто заўгодна можа паспрабаваць дамагчыся папулярнасці. Супрацоўнікі канала аказваюць дапамогу маладым талентам: прадстаўляюць эфірны час, навіны, інфармацыю ў галіне музыкі. Зразумела, што немагчыма зрабіць усё і адразу. Варта набірацца вопыту, каб прайсці шлях станаўлення і дакладна ведаць, чаго ты хочаш і на што здольны.

Марына ЦЯРЭШЧАНКА

На здымку: генеральны дырэктар Першага музычнага канала Валерый КРАЎЧУК

Фота К. ДРОБАВА

Літаратурны набытак Мікалая Віняцкага

На маім пісьмовым сталі дзве кнігі — Паэтычны слоўнік Вячаслава Рагойшы і «Залатое пачуццё руно» («Беларускі кнігазбор», 2004) Мікалая Віняцкага. Калі ў Паэтычным слоўніку даецца выглумачэнне мноства відаў і жанраў верша, то ў кнізе лірыкі «Залатое пачуццё руно» маем самі вершы як мастацкае ўвасабленне тэарэтычных выкладак прафесара Рагойшы. Уражвае жанравая тэрміналогія твораў у «Залатым пачуццё руно»: віланела, пастараль, рандо, рандэль, тэрцына, хоку, танка, рытурнель, аспінэла — усяго каля пяцідзсяткі назваў. А напрыканцы кнігі якія цудоўныя жанкі тэрцэтаў, квінцілаў, секстынаў, септымаў, тэрцынаў, дэшымаў, наонаў! Гэтыя дзве кнігі з ліку рэдкіх — неацэнны скарб для літаратуразнаўцаў, студэнтаў філалагічных факультэтаў ВВУ, пачынаючых паэтаў і нават тых, хто разгортвае тую ці іншую кнігу паэзіі. Яны, гэтыя кнігі, што так удала і лагічна дапаўняюць адна другую і ўспрымаюцца нават як адно цэлае, — нібы тыя крылы птушкі, якія даюць ёй сілу для ўзлёту, каб затым і набраць вышыню. І тут вельмі дарэчы будзе прывесці словы Казіміра Камейшы з ягонай прадмовы да новай кнігі Мікалая Віняцкага «Залатое пачуццё руно»: «Згадзіцеся, нават чалавек з вялікім

паэтычным вопытам і чужым не заўсёды знойдзе мужнасць занявольць сябе ў келлю жорсткай кананічнасці і паэтычнай дысцыпліны, каб пачуваць сябе там гэтак жа натуральна, як і пад вольным небам. Гэта нечым нагадвае працу касманаўта, калі ты ў стане бязважкасці мусіш рабіць вельмі натуральную зямную справу. Мікалай Віняцкі такую мужнасць у сабе знайшоў. Яго твораў у дастатковай меры хапіла б, каб праілюстраваць вядомы Паэтычны слоўнік Вячаслава Рагойшы».

Мікалай Віняцкі — паэт, насамрэч, да апошняй сваёй клетачкі традыцыйны. «Бадай, ніхто ў нашай паэзіі так глыбока не капае пласты традыцыйнага, як ён», — гэта зноў Казімір Камейша пра Мікалая Віняцкага. Але хачу зазначыць, што віняцкаўская традыцыйнасць своеасабліва, ёй не наб'еш аскаму, бо яна мае пад сабою новыя падыходы пры асвятленні вечных тэм Айчыны, бацькоўскай сядзібы, радзімага куточка, каханнага чалавечы адносіні. І нельга не адзначыць вялікую цягу Мікалая Віняцкага да фальклору. Выкарыстоўваючы «пачатак пачаткаў», паэт не слепа падыходзіць да яго, а прапускае праз сваю душу і сэрца, праз свае разуменне і бачанне шмат якіх жыццёвых ісцін.

Мікалай Віняцкі — заўзятый, калі можна так сказаць, «санетыст», ён самы «санетны» паэт у сучаснай беларускай літаратуры.

Ад кнігі да кнігі Мікалай Віняцкі як паэт падмаецца на новую, больш высокую прыступку майстэрства. Тэхніка вершаскладання ў яго бездакорная. Я добра ведаю, як ён шліфуе кожны радок, каб там, да прыкладу, не было збегу зычных, непажаданых спандэяў, складовага «у», дзе яно згодна граматычнага правіла павінна скарачацца. Вершы гэтага паэта вылучаюцца мудрасцю і дасціпнасцю, іх вобразныя фарбы нікога, думаю, не пакінуць раўнадушным. Хіба такое забудзецца:

*Крадзецца вечар
Шэраю кошкай,
Скокне на плечы
Дню ў міг апошні...*

Не пакідае адчуванне, што, здаецца, гэты вечар вось-вось скокне і на твае плечы. Вось якое бачанне свету! — сваё, пафіласофску непаўторнае.

І сталася адкрыццём для мяне тое, што

.....ласі

Трымалі на рагах сваіх ласы...

І такіх залацінак на старонках кнігі «Залатое пачуццё руно» — як яркіх зорак на чыстым небе жнівеньскім вечарам, напоўненых пахам хлебнай нівы.

І рыфмы ў паэта адметныя, не збітыя, як часам сівярджваюць крытыкі. Хаця ў адным са сваіх вершаў Ніл Гілевіч заўважае: «Рыфмы збываюцца ці не збываюцца. / Зыюць ці гаснуць, але — не збываюцца». Я радуся гукавому багаццю рыфмаваных слоў у кнізе «Залатое пачуццё руно». Да прыкладу, вось гэта: «Гняды, не спаткніся ў раўку, / Яго браць спадручна ў рыўку...»

Пранікненне чалавека ў глыбіні Космосу («Узлёт прадбачу ў новыя прасторы / Крылатымі ракетамі на Марс, / Які — зыходнай стартвай апорай, / Каб лёту курс браць надалей на ясназоры...»), магчыма зашкаўленасць іншапланетных цывілізацый нашай Зямлі («Можа, другіх Галактык / Вітанне да нас даляціць...») — усё хвалюе неспакойнае сэрца паэта.

Усе творы ў кнізе датаваныя. І стала відавочным наступнае: калі паэт узяўся пісаць, то працуе з дня ў дзень, пакуль не выдасць «на-гара» паэтычную рэч. На стварэнне вяскоў тэрцэтаў, квінцілаў, наонаў і др. затрачана зусім мала часу — ад чатырох да сямі дзён, што яскрава сведчыць пра сілу таленту і выключную працаздольнасць Мікалая Віняцкага. У яго няма лёгкаважкіх, ці, як іншы раз гавораць, пустых вершаў. У кожным радку пульсуе жывая, глыбокая думка. Многія яго хоку і танка могуць стаць афарызмамі, як і асобныя радкі з іншых твораў.

*Прымі на веру:
Абарочваецца ў зло
Дабро не ў меру.*

*Супраць бед лёсу
Загартоўвай моц духу
Святлом сумлення.*

Мікалай Віняцкі — гарацы патрыёт сваёй Радзімы. Але не безагляднасць, а ўдумлівасць і разважнасць кіруюць ягонымі пачуццямі, ён непрадузятый ў сваіх ацэнках, шчыра заклапочаны лёсам роднага краю.

Надзелены дарам прадбачання, паэт скіроўвае свой пранікнёны погляд у будучы час і цвёрдай упэўненасцю заўважае,

што «Родзіцца люд сталай волі, / Каб не ўведвацца ніколі / З доляй зніклых атлантыд»...

Мікалай Віняцкі ніколі не быў па-за інтарэсамі свайго народа. Тыя ці іншыя падзеі, што закраналі і жыццё Радзімы, і яго асабістае, адгукаліся ў ім то радасным душэўным узрушэннем, то пякучым болем сэрца.

*.....трываць той здэк,
Што згубай яўнай аддаецца век —
Век ядзерны, як біч шчаслівай долі?!
Узрошчаны ўсёднасці мікроб,
Зямля цяпер — расаднікам хвароб
Цялесных і духоўных з д'ябла волі...*

Калі заходзіць гаворка пра Беларусь, Мікалай Віняцкі зашкаўлена пачынае характарызаваць яе сённяшні дзень, безупынку можа маляваць карціны будучыні роднай старонкі, якой прагне лепшай долі і шчасця: «Этнас не здаць свой чужынцам на звод — / Тэзісам гэткам пачатак асновы... — / Дбаю аб лёсе тваім, мой народ». І тут жа знаходзім уцешнае слова, поўнае душэўнага цяпла Матухне-Праўдзе, чый колас ужо «Выспеў на глебе, спадзевам сагрэтай, / Ядранай плошню наліўся на зло / Згубнай слаце непагоднага лета...»

Няма чаго граху таіць: ёсць у нас і мафія, і рабаўнікі, і шмат яшчэ якая дрэнная несусветная. Таму ў вянку дэцымаў «Роздум» Мікалай Віняцкі выступае грозным і непакупным выкрывальнікам усяго ганебнага, заганнага, бруднага, пошлага.

*Рабаўнікам надорана прыволле —
Іх зграяй псовай гаці хоць гаці. —
Ды гэту збэшчаную дрэнную застолляў
Не грэшна й перад Богам пракляці!*

У сваім вершы «І усё-такі дойдзем!» Ніл Гілевіч спрабуе дакрычацца да Беларусі. А вось Мікалай Віняцкі гэта ж самае хоча зрабіць у адносінах да ўсіх зямлян (вянок наонаў «Да ўсіх зямлян мой кліч»).

*Да ўсіх зямлян любога чыну-сану
Хачу данесці свой трывожны кліч:
Зямлю — спрадвечна крэўную планету, —
Што мае з дзей людскіх хваробы мету,
Пакутную, даўно пара лячыць!..*

Новая кніга Мікалая Віняцкага «Залатое пачуццё руно» ўхвалена і шмат кім са знаных і літаратараў, і мовазнаўцаў. І зноў вяртаюся да Казіміра Камейшы: «І новай сваёй паэтычнай кнігай аўтар робіць важкі крок да ўзбагачэння і пашырэння жанравых абсягаў нашай паэзіі, яшчэ раз даказвае неверагодныя паэтычныя магчымасці роднага слова».

Стварэнне кнігі «Загойвай боль, сінь яснавокай зоркі...», «Адзвінелі жытоў каласы», «Залатое пачуццё руно» — гэта своеасаблівы літаратурны подзвіг Мікалая Віняцкага.

Аркадзь НАФРАНОВІЧ

У пошуках неспазнанага

Надрукавана ў «Маладосці»

Агульнавядома, што фантастыку не пішуць толькі дзе ля яе самой: скажам, паказваць чалавёка, які ў аддаленай будучыні вандруе па Сусвеце, пералетаючы з адной планеты на другую, ці трапляе ў іншае вымярэнне, сустракаючыся там з загадкавымі і часта недружалюбнымі істотамі-монстрамі. У аснове падобных твораў, як правіла, папярэджанне тым, хто будзе жыць заўтра, ад неабдуманых учынкаў і прагматычна-спажывецкага стаўлення да прыроды. Прычым вырашаецца гэты канфлікт строга ў псіхалагічным рэчышчы, тых маральных аспектах, якія немінуха прыходзіцца закранаць, улічваючы ўсю недасканаласць чалавечай натуры, яе негатыўныя праяўленні: эгаізм, бяздумнасць, крывадушства і зайздасць, прага матэрыяльных выгодаў і г. д. Гэта класічны варыянт жанру. Так пісалі С. Лем, А. Кларк, браты Стругацкія, Р. Брэдберы...

Без унутранага напаўнення, падтэксту фантастыка губляе сэнс, бо адное апісальніцтва бяс-

кончых зорных адысей ды містычных праяў кшталту прывідаў і невыглумачальных загадак прыроды ператварае сюжэт у схематычны трафарэт, напоўнены раўнадушнымі фактамі апошніх навуковых дасягненняў. Але такіх твораў сустракаецца няшмат. Нават у амерыканскіх кінастужках вытрымліваецца класічная ўстаноўка на развіццё падзей, калі персанажы з'яўляюцца не дадаткам да чаго-небудзь таямнічага, а аб'ектам вывучэння, цэнтрам, вакол якога будзе асноўная праблема і выстроіваецца канчатковая ідэя. Згадаем такія вядомыя тэлесерыялы, як «Пал-тэргейст», «Псі-фактар», «Сакрэтная матэрыялы»... Паводле іх пішуцца кнігі. Адтуль запазычваюцца сюжэтныя хады, тыпы герояў. Гэта лёгка прасочваецца, калі параўноўваць падобныя творы. Быць арыгінальным заўсёды складана.

У беларускай літаратуры пісьменнікаў-фантастаў амаль няма. З чым гэта звязана? Відць, з часам, у якім мы жывём. Гэта

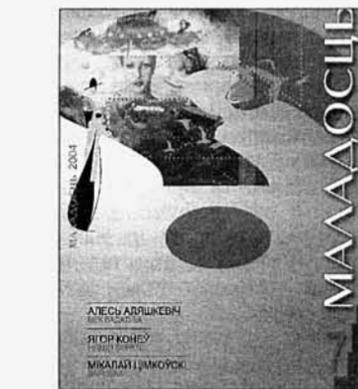
першае. Другое: са спецыфікай жанру. У ім аднаго ўмельства фантазіраваць мала. Трэба разбірацца ў прадмеце, чытаць спецыяльную літаратуру, вывучаць праблему з усіх бакоў, каб ніхто не мог прычэпіцца і абвінаваціць аўтара ў дэльтанцтве. Думаецца, напісаць чыста псіхалагічнае ці сацыяльна-бытавое апавяданне прасцей, чым звесці ўсё разам на фантастычнай аснове.

Сёння назіраецца некаторае ажыўленне фантастычнага жанру, цяга да містыкі. З'явіліся аўтары, якія сур'ёзна пачалі распаўсюджаць гэты напрамак у літаратуры. Канечне, не ўсё ў іх атрымліваецца, многія проста эксперыментуюць, гуляюць такім чынам з рэальнага свету ў выдуманым, змалэліраваным (але цалкам магчымым), імкнучыся адшукаць там тое, чаго не хапае ў будзённай непрывабнай рэчаіснасці, што ўжо апыркла да немагчымасці. Зразумела, схвацца ў віртуальных калідорах фантазіі нельга, усё роўна мусіш падтрымліваць сувязь з «зямлёю», браць адтуль не-

дахопы і «вірусы» чалавечага існавання. Атрымліваецца займальная, але дужа невясёлая карціна. Прыкладам таго фрэскі Б. Пятровіча, апавяданні Г. Аўласенкі, Р. Баравіковай, творы Ю. Станкевіча і інш. Апакаліпсіс, адным словам. Найперш духоўны. Крызіс грамадства і ўяўных ягоных каштоўнасцей. Дэградацыя і пагроза самазнiшчэння. Калі не адумацца. Ці магчыма яшчэ гэта?

З шэрагу твораў, якія задаюць падобнае пытанне, фантастычная апавесць Алеся Аляшкевіча «Век Вадаліва», змешчаная ў сёмым нумары «Маладосці» за 2004 год. Буйная праявістая форма ў рэдкім жанры выклікае заканамерную цікавасць, жаданне адгукнуцца, паразважаць.

Сюжэт твора стандартны і нейкай навізнай не вылучаецца. Дзейнічаюць тыповыя персанажы ў тыповай сітуацыі. Усё, так бы мовіць, прадказальна і першапачаткова зададзена. Зоркалет «Польмя», на якім знаходзіцца астрапсіхолог Зотаў, нечакана мяняе курс і накіроўваецца да падво-

енай планетнай сістэмы Аэрон, дзе выяўлена магутная крыніца радыёвыпраменьвання. Няўжо нехта спрабуе наладзіць кантакт з зямлянамі?

Зоркалет церпіць аварыю, але дзіўным чынам не разбіваецца, садзіцца на планету. Вытаваныя экіпаж знаходзіць на ёй пакінутую і занябаную станцыю «Аталанта», экспедыцыя якой трыста гадоў таму (у 2049) адправілася асвойваць космас, паколькі «рэсурсы Зямлі былі амаль вычарпаны, набліжаўся небывалы эканамічны крызіс, які абяцаў ператварыцца для зямной цывілізацыі ў калапс», неабходна было тэрмінова шу-

На адным з семінарскіх заняткаў па рускай мове выкладчыца закрунула гэму аб моўным развіцці дзяцей. На гэтым занятку мы разглядалі адзін з раздзелаў мовы — лексікалогію, вась гаворка і зайшла пра тое, як складана дзецім вывучаць мову: не толькі запамінаць назвы тых ці іншых прадметаў, але і вучыцца гаварыць вобразна, разумець і правільна ўжываць фразеалагізмы. Талы я падумала: "А і сапраўды..."

Памятаю, у дзяцінстве я амаль не ўмела правільна размаўляць. З цяжкасцю падбірала патрэбныя словы, ад чаго мая гаворка рабілася расцяпнутай, а фразы нелагічнымі. Калі падраста, гаварыць стала, наадварот, вельмі хутка, такім чынам я імкнулася пазбегнуць так званых слоў паразітаў: "ну", ці нярэдка ўжываемае ў наш час "тыпа". Гэта, што дзятчына рускай мовы.

З беларускай мовай становіцца было значна горшэ. Канечне, больш-менш я разумела яе на пабытовым узроўні, аднак чытаць творы

кожнае дзіця, — гэта азбука. У 2004 годзе ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" выйшла кніга "Аз+Букі". Узняўшы яе ў рукі, я падумала, што, калі б яна трапіла да мяне на 11 год раней, наўрад ці жаданне вывучаць беларускую мову з'явілася б так позна. Дарэчы, прывабліваюць у кнізе не толькі творы, але і ілюстрацыі (мастак Тацяяна Беразенская), яркія, забаўляльныя, яны нясуць у сабе народныя традыцыі, элементы нашай гісторыі. Беларускі арнамент на кожнай старонцы, казачныя героі-жывёлы ў нацыянальных касцюмах — усё гэта надае кнізе асаблівы беларускі каларыт. "Аз+Букі" — гэта зборнік, у якім сабраны творы пісьменнікаў розных пакаленняў, як класікаў беларускай літаратуры, так і тых, хто, я ўпэўнена, імі абавязкова стане. Творы, змешчаныя тут, разнапланавыя, кожны аўтар мае свой непаўторны стыль, свой погляд на тое, што можа зацікавіць дзіця.

Чытала азбуку Рыгора Барадуліна і зна-

Калаж В. КАЛІНІНА

Будзь беларусам, беларус...

на мове было для мяне сапраўдным пакараннем. Вельмі ўражвалі некаторыя беларускія фразеалагізмы. Напрыклад, доўгі час я не магла зразумець, як гэта "трымаць язык на замку", як "дэргаць язык за зубамі" узяліся, але язык, на якім вісіць замочок, падаваўся мне жудаснай карцінай. Каб разабрацца ў гэтым творы даводзілася часта звяртацца да слоўніка. Дзіўчынкай я была непаседлівай, таму не любіла гэтага рабіць. Вось і атрымалася, што сваю родную, самую блізкую, як я ўжо зараз разумее, мову вывучыць толькі ў дзевятым класе ды і то недасканала.

Успомніла сваё дзяцінства і стала мне шкада тых гадоў, якія я марна згубіла. І падумала, а хто ж сённяшнім дзецям дапаможа зразумець прыгажосць і характэрнае беларускай мовы, хто дапаможа ім зрабіць выбар на карысць свайго роднага моўнага багацця? Канечне, у ідэале бацькі павінны размаўляць па-беларуску, талы і дзіця з маленства пачне знаёміцца з роднай мовай. Другім настаўнікам павінен стаць дзіцячы салок, потым школа і г.д. Аднак зараз гэта нерэальна. Немагчыма ж усіх дарослых людзей прымусяць змяніць свае моўныя прывязанасці. Я ўпэўнена: некалі мы прыйдзем да таго, што амаль кожная сям'я ў краіне стане беларускамоўнай. Аднак трэба ж з нечага пачынаць. І я лічу, з літаратуры і менавіта з дзіцячай.

Першая кніга, з якой самастойна знаёміцца

ёмілася з яго творчасцю па-новаму. Адкрывала яго для сябе не толькі як класіка беларускай літаратуры "для дарослых", але і як добрага дзіцячага пісьменніка.

Выдатны беларускі казачнік, якога ў свой час крытыкі параўноўвалі з Гансам Хрысціянам Андэрсенам, Васіль Вітка сваю азбуку напісаў ад імя хлопчыка Васі Вясёлкіна.

Вобраз Васі Вясёлкіна аўтар нярэдка выкарыстоўваў у сваіх творах. Так азбука, змешчаная ў кнізе, упершыню была надрукавана яшчэ ў 1965 годзе. Павучальныя гісторыі з удзелам Васі Вясёлкіна ў свой час нярэдка друкаваліся ў часопісе "Вясёлка", таму для многіх з тагачасных дзяцей, цяперашніх дарослых, хлопец Вася Вясёлкін зрабіўся сапраўдным сябрам. А праз кнігу "Аз+Букі" са згалам гераем могуць пазнаёміцца і сённяшнія дзеці. Твор у Васіі Віткі атрымаўся вельмі цікавым, бо сваім памочнікам аўтар абраў гумар. З вялікім задавальненнем я чытала згаданую азбуку, у многіх момантах смяялася, дзівілася ўмелству аўтара пісаць так даходліва і весела.

— *Буквар мы пачынаем з А. Як закрычыць асёл: — Браткі, Вось для чаго мне агуркі! У мяне іх цэлая гар. За розум брацця мне пара. Як з'ем апошні агурок — Урок засвою назубок.*

Вершы Артура Вольскага добра запамінаюцца, таму нават самыя маленькія лёгка змогуць вывучыць на памяць гэтыя невялікія творы на роднай мове. Аднак, на мой погляд, вяршыняй майстэрства ў кнізе з'яўляецца твор Максіма Танка "Лемантар". На дзвюх з паловай старонках аўтар расказвае пра ўсе літары беларускага алфавіта. Добры пісьменнік павінен быць яшчэ і добрым псіхолагам. Вось і Максім Танк, ведаючы аб непаседлівасці і дачыплявасці дзетак, стварыў маленькую, але вельмі змястоўную азбуку:

*Добры дзень, мой браце юны
Я прынёс табе як дар
Ад Скарыны-бацькі кнігу —
Беларускі лемантар.
А — Айчына. Арабіна
Б — Бабёр. Буслынка. Брод.
В — Вавёрка. Верабейка.
Г — Гумнішча. Гарызонт.*

Чытаю гэты нескладаны дзіцячы твор з такім жа задавальненнем, як і патрыятычную ці інтымную лірыку паэта, і разумее: таленавіты чалавек — таленавіты ва ўсім.

У многіх дзетак гэты час існуюць праблемы з правільным вымаўленнем некаторых гукі, магу судзіць па сабе. У такіх выпадках лагапеды раіць вучыцца чытаць скорагаворкі. Адкрываю на старонцы 127 "азбуку для панурых у скорагаворках і каламбурах" Міколы

Чарняўскага і знаходжу шмат вясёлых вершыцаў, напрыклад:

*Абы-дзе і Абы-як:
Абураліся абразай:
"Аббоккі мы,
Аднак
Абы з кім не сядзем
Разам.
А яда за абычай —
Абы каша,
Абы чай."*

Проста. Даходліва. Цікава. А паспрабуй, працуй хутка!

З творчасцю такіх сучасных паэтаў як Уладзімір Мазго, Мікола Маляўка, Уладзімір Мацвееўка я таксама была ўжо знаёма раней.

Не расчаравалі мяне і на гэты раз загалкі і вершы згаданых аўтараў. Добрая, зразумелая, вясёлая, а самае галоўнае — на роднай мове, — такой і павінен быць сучасны дзіцячы літаратур!

Прачытала гэтую кнігу, і з'явілася ўпэўненасць: калі дзіця авалодае такой азбукай, то абавязкова палюбіць родную мову, бо немагчыма застацца аб'явавым да прыгожага афармлення, да твораў выдатных пісьменнікаў, да мілагучнага беларускага слова.

Вольга ЛЕПІЧАНКА,
студэнтка факультэта
журналістыкі БДУ

каць новыя тэрыторыі і крыніцы энергіі. За межамі арбіты Плутона зоркалет трапіў у моцнае гравітацыйнае поле і апынуўся ў цэнтры Галактыкі, знайшоўшы спачын на Саксе. Што здарылася з экіпажам "Аталанты", было невядома, пакуль не знайшлі дзённік яе капітана Хорста, у якім ён заклікаў неадкладна пакінуць гэтую страшную планету. Аказваецца, металічны шар, знойдзены на ёй, і стаў прычынай гібель ўсяго экіпажа, што складалася не з лепшых прадстаўнікоў чалавечага роду: "п'яніцы-інжынера, заўзятага расіста, вучонага дурня і пыхлівай, самаўлюбёнай гускі". Дзіўная знаходка выконвала ўсе іхнія жаданні. У людзей з безліччу паракаў — гэта магутная зброя. Аднак пры няўмелым яе выкарыстанні яна пачынае знішчаць тых, каму нядаўна дапамагала.

Металічны шар трапляе ў рукі экіпажа "Польмя". На ішчасце, ён складаўся з прыстойных і моцных духам людзей, амаль без недахопаў (як, скажам, у Ж. Верна ці Дж. Лондана), таму "апрабаванне" на годнасць прайшоў без вялікіх цяжкасцей, не стаў заложнікам і ахвярай уласных жаданняў. Можна, некаторая спрощчанасць у абмалеўцы персанажаў тут празмерная, без належнай псіхалагічнай глыбіні, але гэта не робіць іх штучнымі, хая ўвага і завастраецца толькі на станоўчым, а невялікія недахопы характару зводзяцца да мінімуму. Сучаснасць пазбаўлена

герояў, у якіх хочацца вучыцца, на каго можна быць падобным. Пераважаюць драбязлівыя (пры істотнай мускульнай сіле), з пачварнымі ўяўленнямі аб справядлівасці людзі-схемы, для якіх забойства — не праблема, а жорсткасць — звыклая норма жыцця. У аповесці А. Аляшкевіча мы такіх не знойдзем, прынамсі, у экіпажы "Польмя". Узаемавыручка і дапамога, адсутнасць меркантильных інтарэсаў у дзясняных — вось што вызначае дамінантныя рысы ў характарах гэтых персанажаў. Трохі наіўна, але надзвычай актуальна ва ўсе часы.

У пошуках разгадкі тайны Сакста і знойдзенага там шара капітан Зураў з камандай накіроўваюцца на суседнюю планету Аэсту, дзе нечакана сустракаюць... жыццё — першасны акіян і прымітыўныя істот-"медузаў", што лунаюць над паверхняй, збіраючыся ў чароды (няйкакш вырабёвы гусі). Ці можа такое быць пры тэмпературы 400 градусаў па Цэльсію і страшэнным ціску, як піша аўтар? Малаверагодна. Няўжо бурлівая рака — крыніца нейкага жыцця? Тым больш такога: "... са шматлікімі атожылкамі і адгалінаваннямі... крыніцамі электрычных гравітацыйных імпульсаў". Жак! А калі ўлічыць, што пад уздзеяннем выпраменьвання з Сакста, якое карэктруе эвалюцыю гэтых "медуз", адбываецца далейшае іх арганічнае ўдасканальванне і пераўвасабленне, то можна толькі згадывацца,

што атрымаецца ў выніку падобнага эксперыменту... Зараджэнне сусветнага жыцця, паводле А. Аляшкевіча, даволі арыгінальнае, але, на жаль, ужо не новае, бо грунтуецца на вядомай гіпотэзе, быццам усім кіруе Нешта ці Нехта, чаго нельга спазнаць-зразумець прымітыўным чалавечым розумам. Мы, народжаныя Адуль, звычайна падсласцям і перайначыць нічога не ў стане.

Канцоўка твора нечым нагадвае элементы рамана С. Кінга "Адчай" (у рускім варыянце — "Безнадзега" (1996)), у якім персанажы трапляюць у тунель, дзе сустракаюцца з невыглумачальным аб'ектам. У А. Аляшкевіча гэта... мозг Сусвету, які ахоўвае ў ім жыццё, увасабляючы штучную субстанцыю пад назвай Сакст. У амерыканскага пісьменніка — наадварот: у закінутай шахце на вялікай глыбіні знаходзіцца крыніца сусветнага зла, якая сваім зіхоткім свячэннем урываецца ў чалавечае асяроддзе, абуджаючы ў ім самае жудаснае і патаемнае — нянавісць і смерць.

Напрыканцы аповесці ўсё становіцца зразумела: некалі "Аталанта", пацярпеўшы бедства, знайшла на Саксе прытулак, але, пагрэбаваўшы той гасціннасцю, справядліва атрымала па заслугах, паколькі неслла з сабою хаос і разбурэнне, смерць. Зямляне парушылі штодзённы і звыклы цыкл працы мыслячай сістэмы, прызначанай сеяць і ахоўваць жыццё.

Экіпаж "Аталанты" быў знішчаны за гэта, а экіпаж "Польмя", прайшоўшы праверку, адправіўся назад. Вывал: сусветная гармонія магчыма толькі талы, калі чалавек перастане ажыццяўляць сваю разбуральніцкую "палітыку" — у адносінах да прыроды і сабе падобных. Жыць дзеля жыцця і далейшага прагрэсу. Застацца ў вечнасці. Таму і чуюць героі твора падчас адлёту "ціхую, пашчотную, надзвычай меладычную музыку", што ліецца з глыбінь Сусвету, прымушаючы "ўсхвалявана біцца сэрцы". Не растрэпаваны чалавечы персанажы аповесці атрымалі "запрашэнне да будучага кантакту з разумнымі жыхарамі Аэсты...". Вось ён сэнс і самаэта нашага існавання. Не ўчынай зла — і яно да цябе ніколі не вернецца.

Разабраўшыся, так бы мовіць, з задумай аповесці, хацелася б звярнуць увагу на некаторыя яе тэхнічныя выдаткі. Яны з'яўляюцца цалкам заканамернымі, бо правакуюцца самім жанрам, які тоіць у сабе пастаянную рызыку нешта прапусціць альбо ў нечым ненаўмысна памыліцца. Таму варта быць заўсёды ўважлівым, каб чытачу, з'ўшаму на фантастыцы не адзін пуд солі, не прыходзілася падчас чытання недаверліва моршчыцца ці ўсміхацца, "завочна" папраўляючы аўтара.

Скажам, на старонцы 73 Джэк Хорст — капітан трыццаць шостага зорнай экспедыцыі, а на 108-й ужо трыццаць сёмай... Незразуме-

ла і тое, як можа Зураў, што жыве на трыста гадоў пазней Хорста, быць кіраўніком увогуле дваццаць сёмай...

Пры апісанні іншых планет трэба ўлічваць, што зямныя каардынаты там не дзейнічаюць. Таму пісаць "звілісты горны хрыбет цягнуўся з паўднёвага захалу на паўночны ўсход" і т. п. досыць рызыкаўна. Паспрабуй вызначыць, дзе ён там насамрэч, адносна чаго вылічваецца.

І апошняе. Шчыра кажучы, я так і не зразумеў сэнс назвы твора. Безумоўна, гучыць прыгожа — "Век Вадаліва". Але пра яго на працягу ўсёй аповесці, як кажучы, ні гу-гу. Можна, гэта азначае час касмічнага асваення, новы віток гісторыі? Не ведаю. Куды лагічнай было б сказаць: эра, эпоха, паколькі выкарыстаная назва ўмяшчае два з паловай тысячагоддзі...

Думаю, нягледзячы на дробныя адрэкі і пэўныя набыткі ў фантастычным жанры, Алесь Аляшкевіч працягне пошукі неспазнаванага. Поле дзейнасці тут вялікае і пакуль мала кім занятае. Тым больш што ў аўтара атрымліваецца. Варта толькі пастаянна шукаць нешта новае, яшчэ не сказанае (напрыклад, чытаць часопіс "В мире науки"), каб не паўтарацца. І каб не ператвараць творчасць у бессэнсоўную гульню з ужо даўно адкрытым і як след спазнаным. Наперад!

Сяргей ГРЫШКЕВІЧ

Пятро ПРыходзька

З новых вершаў

Палатно

Народнаму мастаку Беларусі
Леаніду Шчамялёву

Быў, безумоўна,
Перш за ўсё клубок,
Які размотваўся
У сялянскіх кроснах.
Ткачыха ў кожны
Укручвала чайноч
Шмат сваіх дум
І перажытых вяснаў.

Нарэшце
У цішыні начной было
З бялюткіх нітак
Палатно гатова.
Мастак яго выносіў
На святло,

Каб напісаць карціну
Адмыслова.

Свой разгортваў
Ён перад сабой.
Мастак-змагар,
Нястомны, рутны, дбайны –
Упарты фарбай
Вёў бяскроўны бой
За прыгажосці
Велічную тайну.

Вось-вось
Над небакраем залатым
Праменні рання
Раптам заірдыца...

А ці задумваўся
Мастак аб тым,
Была якая
І ў ткачыхі праца?

Раздваенне

Раздзяліўся час на даты,
На дзве часткі, як хлеб-соль:
У адной – настрой прыўзняты,
У другой – душэўны боль;

У адной – з пялёсткаў белых
Ападае прыгажосць, –
У другой – свой звонкі келіх
Уздымае рапак-госць.

Зменаў гэтых аж замнога
Суспракаецца ў жыцці,
І таму сябе самога
Ты не змог пакуль знайсці.

Ды жыўе ў душы імкненне –
Людзям несці цеплыню,
Каб не ведаць раздваення
На прароцтва і хлусню.

Улада любові

Зямля любіць песні,
Шум ціхі бароў,
Калі цвітуць ружы
І розныя зёлкі.
Ад красак вясны
І лясных верасоў
Сем колераў неба
Бярэ для вясёлкі.

Нам сонца нясе
шмат свайго характва...
А з сэрцамі як быць людскімі?
Больш трэба ім веры,
Што знікне жарства,
Любоў будзе скрозь
Валадарыць над імі.

І хоць у сусвеце
Паўстала мана,
І скарбы сплылі
У глыбокія сховы, –
Між розных улад
Хай пануе адна
Улада сардэчнай
Любові!

Алесь ЛІСПЦКІ

Маме ў вянок

I
Снег на парозе...
Зноўку ў дарозе
Недзе зіма...

Мамы няма...

II
З неба вітанне?
Мама, вы й там мне
Зычыце зноў
Шчасця і сноў
Светлых,
І долі
Каб аніколі
Крыўдаў не ведаў...

Будзе, што свет даў...

III
Скрозь я блукаў,
Лёс свой шукаў –
Згадак гурма...
Мамы няма...

IV
Сцецеца стужкай
Сцежка... Загушкай
Памяць маю
Тут, дзе стаю –
Вось наша хата...
Мама штосвята
Крочыла ў храм...
Вымаўлю: "Ма-м!",

Як ля крыніцы,
Каля званіцы...
Зноў мне не спіцца...
Ёй пакланіцца
сёння прыйшоў
З ніцай душой...
Лёту няма
Ёй чаму: "Ма..."

V
Боль не слабеў,
Бо я ў сабе
Доўга трымаў...

Мамы няма...

VI
Трэба маўчаць...
Не распачаць
Сповідзі горкай...
Блізкаю зоркай
Неба міргае
Мне па-над гаем,
Дзе мая Убарць,
Дзе мяне любяць
Лес, паплавы...

Мама, дзе ж вы?

VII
Стаў на калені
Ноччу ў маленні
Зноўку дарма:

Мамы няма...

Год
Высакосны

I
Цягне ад лесу
дыму завесу –
дрэвы гараць.
Ім паміраць
Трэба дачасна
гэтак зачаста.
Новыя латы,
дзверы для хаты
з іх не зрабіць...

II
Трэба забіць
Нам без маны
скрозь у званы
Храмаў старых:
знікнуць бары
заўтра, дубровы –
дзе знойдзем словы
зноў для Малітвы?
Час – гэта бітвы,
бойні і войны...
Не, ты не вольны
Лёс выбіраць...
Дрэвы гараць –
вольхі і сосны,
клёны, дубы...
Год высакосны:
столькі журбы!

Мал. Ул. Лукіны

У тья залатыя часы ўсе дзяўчаты былі нашыя. І паляцель на дзянэкс з Мінска ў Мінводды выходзіла гэтак жа проста, як аблізаць два пальцы. Я ўжо не кажу пра выправу ў Вільню. Тры галзіны ў цягніку Мінск — Талін усур'ез не ўспрымаліся. Калі ты ў шэсць трыццаць раніцы сяду ў цягнік, а ў дзевяць ужо ступаў на віленскую плошчу, дык пра што гаварыць? Мы і не гаварылі — сядалі і ехалі.

Пра Мінводды я таксама ўспомніў невыпакцова. Адночы ў лютым мы распісвалі «пульку» ў сваёй карцёжнай хаце — пакой трыста дваццаць пяць ва ўніверсітэцкім інтэрнаце. Тое, што жыхароў гэтага пакоя не выкінулі з універсітэта ўсіх разам, было неверагодным збегам акалічнасцей. Нас павінны былі выкінуць. Мы гулялі ў карты суткамі, і большасць маіх суседзяў ні на якія заняткі не хадзілі. Дакладней, а шостаі хадзілі я і Марэк, студэнт з Польшчы. Але я ўсё-ткі ў карты гуляў, а Марэк не. Сваю агіду да картаў ён тлумачыў тым, што ў яго хворыя ныркі, і мы да яго не чапляліся — не хоча, не трэба. Бог нас за гэта пазней шчодр аддзячыў. Калі рэктар універсітэта ішоў з праверкай па калідоры інтэрната, а ўслед за ім мангольскай ардой дыбалі прарэктары, дэканы, каменданты і дзяжурныя, Бог паклікаў з туалета шчырага католіка Марэка і ласкава яму сказаў: «Трэба ісці, сын мой». Марэк хацеў заскуголіць пра хворыя ныркі, але засаромеўся і пацягнуўся па калідоры насустрач ардзе. «Quo vadis?» — пытаў ён сябе, аднак не спыняўся.

А рэктар ужо ўзяўся за ручку нашых дзяўраў. Сам узяўся, уласнай рукою. Але і Марэк стаяў побач з ім, і выгляд у яго быў самы што ні на ёсць пакутлівы: сагнутая спіна, перасохлыя вусны, блукаючы позірк.

— Замкнента естэм, — залапатаў Марэк, — тутай паляцы жываемы, хлопцы не бардзо разумны, але ж старамы сон...

Рэктар паглядзеў на няшчаснага студэнта ў спартыўных штанах, кінуў галавой і пайшоў далей.

— Як у іх са стыпендыяй? — спытаў ён на халу ў аднаго з прарэктараў.

— У каго?

— У гэтых... са слабаразвітых краін?

— Ды большая, чым у нашых.

— Выгляд надта гаротны.

Яны імкліва пракаціліся па калідоры і згінулі, як і ўсякая арда, а Марэк заляцеў у пакой, акі ангел з трубой, што збіраецца апавяціць аб Страшным судзе.

— Вы тут у карты гуляеце, — грымеў ён на добрай беларускай мове, — а там рэктарская праверка! Зусім сорам згубілі, курвы! Сам рэктар хацеў у пакой зайсці, а я не пусціў яго, псея крэў!

— Адкуль ты ведаеш, што гэта быў рэктар? — лянліва спытаўся Валодзя, які толькі што схопіў дзве біткі на мізэры.

— Не такі гувняны студэнт, жэбы не ведаць рэктара! — ганарліва сказаў Марэк. — А вас усіх хутка выганяць, як Бога кохам!

Ён памыліўся, наш бедны Марэк, не выгналі нікога.

Дык вось, аднойчы ў лютым мы гулялі ўсю ноч, і Валодзя, наш сябра з Сухумі, як заўсёды, прайграўся.

— Холадна ў вас, — паглядзеў ён у цёмнае акно, — а ў Мінводах ужо вясна.

У Мінводах вучылася нявеста Валодзі Анаіда. Кожны дзень ён пісаў ёй лісты, у адказ нічога не атрымліваючы, але гэта зразумела — бацька Анаіды быў дырэктар гастронама ў цэнтры Сухумі, а хто такі Вова? Шпана з набярэжнай. Мы з яго смяліся, але Валодзя, не звяртаючы на нас увагі, пісаў і пісаў.

— Калі вяселле? — спытаў Саня, трэці ў нашай кампаніі.

— Улетку, — сказаў Валодзя. — Слухай, паляцелі ў Мінводды.

— Куды? — здзівіўся я.

— Да Анаіды. Першы рэйс у дзевяць сорак, якраз паспяваем.

— За білеты заплаціш? — ажывіўся Саня.

— У Мінводах я яшчэ не быў.

— Ты ж выйграў! — псіхануў Валодзя.

— А хто запрашае? — утаропіўся ў яго чорнымі вачыма Саня. Між іншым, ён прыехаў вучыцца з Сочы.

— Плачу! — шпурнуў на стол карты Вова.

І мы паляцелі ў Мінводды. Прабаззіліся дзень па пустым курорце, папілі кіслага віна, пераначавалі ў інтэрнаце ў Анаіды, на якую ад нашага прыезду напад ступар. Праўда, ступар ступарам, але нечаканае з'яўленне жаніха з двума кунакамі, як мне цяпер здаецца, стала той кропляй, што пратачыла сцэжку да сэрца ганарлівай дачкі дырэктара гастронама. «Агастронама», як апавяшчалі шыльды ў Сухумі. Улетку яна сапраўды пабралася з нашым сябрам, чым моцна здзівіла і мяне, і Саню.

— Што яна ў ім знайшла? — паіскаў плячыма Саня.

— Нос доўгі, — адказваў я. — І наогул —

грузін.

— Не грузін, а мінгрэл, — па-ранейшаму здзіўляўся Саня. — А бабка яўрэйка. Звычайны сухумец.

Скончылася ўсё тым, што праз год сам Саня пабраўся з дачкой дырэктара гастрона-

Алесь КАЖУБ

ма, праўда, не сухумскага, а мінскага.

Цяпер здзіўляўся я:

— Што вас на гастронамію пацягнула?

— А ты ажаніся — даведаешся, — падміргваў Саня. — Салодкія! Праўда, Вовік?

Валодзя загадкава ўсміхаўся.

Але я з дачкою дырэктара гастронама не пабраўся. Па-першае, на нашым курсе іх больш не было, а па-другое, мне падабалася Люда.

Вось з ёй я і паляцеў у Сухумі.

Наш адпачынак, трэба сказаць, прайшоў цудоўна — мы жылі ў двухпакаёвай кватэры недалёка ад медыцынскага пляжа ў Сінопе, загаралі, шпацыравалі па доўтай набярэжнай, пілі каву, елі шашлык і хінкалі, глядзелі кіно.

Але перад нашым ад'ездам прыехаў з Тбілісі гаспадар кватэры Чабукі. Ён не павінен быў прыехаць у гэты час, але ж вось прыехаў і адразу пацягнуў мяне на кухню.

— Вып'ем? — сказаў ён, паказваючы на пацілітравы буталь з празрыстай вадкасцю.

— Чача? — злагадаўся я.

— Семдзсят градусаў, — п'яшчотна пагладзіў буталь гаспадар.

— У нас у шэсць галзін раніцы самалёт, — уздыхнуў я, — а палове пятай трэба ўставаць.

— Падымешся, — паабяцаў гаспадар. — Сам падыму.

Гэта быў моцны аргумент. Да таго ж, Чабукі прывёз з Тбілісі асабліваю закусь — свіны каўбух, набіты п'ячонкай ды іншымі вантробамі. Гэта было б падобна на наш салысон, каб не стручкі п'якучага перца да ўсяго. Ад перца займала дых, і прапіхнуць каўток можна было толькі чайай.

Людміла некалькі разоў зазірнула ў кухню, не хаваючы пагарды да нас і нашай трапезы. Асабліва ёй не падабаўся буталь з чайай. Але буталь быў настолькі вялікі, што змяшэнне колькасці чачы праходзіла амаль незаўважна.

— Шкада, што жанчынам нельга піць чачу, — сказаў Чабукі, калі Людміла ў чарговы раз зазірнула ў кухню.

— Нельга, — згадзіўся я, хаця маці гаспадара, якая жыла непалаток і раз на дзень адведвала нас — як бы чаго не сцягнулі, — ахвотна выпівала са мной па чарцы гэтага пітва. Больш таго, яна шчыра здзіўлялася, што я выпіваю толькі адну чарку — другую і трэцюю жанчына выпівала адна, што, згадзіўся, было не зусім прыстойна для грузінскай матроны.

— Я кладуся спаць! — пагрозліва абвясціла Людміла, у апошні раз з'явіўшыся на кухні ў кароткім халаце. — І табе раю. Ужо дзве галзіны ночы.

— Зараз лягу, — сказаў я.

— Ён зараз ляжа, — пацвердзіў Чабукі і акінуў Людмілу позіркам, ад якога я амаль працвердзеш.

«Бач, агалілася», — палумаў я.

У Людмілы былі прыгожыя ногі, але зараз мне гэта не спадабалася.

Я адмовіўся ад падрыхтаванага тоста «за пеньных пань» і выпіў за здароўе Чабукі. У адказ ён прамовіў тост за мяне. Я не пярэчыў.

— За Грузію піць будзем? — спытаў Чабукі.

— Канечне. І за Беларусь таксама.

— За Абхазію піць не будзем, — прамовіў Чабукі, калі мы аддыхаліся.

— Чаму?! — абурўся я. — За Абхазію абавязкова вып'ем.

Чабукі трохі паўпарціўся, але потым усё ж адпіў паўчарку. Я настаяў, каб ён дапіў да дна.

— Тады вып'ем за тваю дзяўчыну, — змрочна сказаў Чабукі.

— Добра, — каварна згадзіўся я. — Але за тваю жонку таксама.

— За жонку не трэба! — устаў з-за стала вялікі, як гара, Чабукі. — Гэта не яе справа.

— Не яе, але мы вып'ем! — я таксама падняўся.

— Ты можаш піць, а я не буду, — адварнуўся ад мяне і пачаў глядзець у чорнае акно Чабукі.

Адзін піць я, вядома, не мог.

— Добра, давай вып'ем за сухумскую ноч, — прапанаваў я кампраміс. — П'яшчотную, як чужая жонка.

— Гэта іншая рэч!

Мы ўрачыста выпілі і пацалаваліся. Я мелькам зірнуў на галзіннік і застыў. Маленькая стрэлка амаль утыркнулася ў лічбу

пяць.

— Чабукі, я спазніўся на самалёт! — сказаў я.

— Ты нікуды не спазніўся! — таксама паглядзеў на галзіннік Чабукі. — Зараз сядзем у машыну і паедзем.

Трэба сказаць, а палове пятай мы з Людмілай планавалі сесці на аўтобус, які ішоў у аэрапорт паўз наш дом. Але гэты аўтобус быў ужо далёка.

— Якая машына, — уздыхнуў я. — Ты ж п'яны!

— Хто п'яны? Я п'яны?! — ускінуўся Чабукі і пагардліва кінуў на буталь. — Нават палову не выпілі.

Я ўважліва паглядзеў на буталь. Не, напалову ён усё ж быў пусты.

— А міліцыя? — высунуў я апошні аргумент.

— У нас чужая міліцыя не бывае! — прабубнеў Чабукі і махнуў рукой, вымятаючы гэты нікчэмны аргумент за адчыненыя балконныя дзверы.

— Тады паехалі.

Мы з грукатам сышлі па лесвіцы, селі ў машыну і выехалі на шашу. Ішоў моцны дождж, але ён нам не перашкаджаў. Чабукі зацягнуў грузінскую песню. У мяне ад грузінскіх спеваў і ў цвярозага набягалі слёзы. Я зірнуўся, каб выказаць Людміле сваё захапленне спевамі — і зноў застыў. На заднім сядзенні нікога не было.

— Чабукі! — закрычаў я. — Я забыўся сваю дзяўчыну!

— Дзяўчыну? — кінуў спяваць Чабукі. — Хіба ў цябе была дзяўчына?

— Яна спіць у тваёй кватэры!

— У маёй кватэры?! — яшчэ мацней здзівіўся Чабукі. — Паехалі назад!

Не збаўляючы хуткасці, ён разварнуўся на мокрай шашы — машына не перакулілася, — і мы паімчалі ў другі бок. Я баяўся глядзець на галзіннік. «Нішто сабе справы, — думаў я, — шлындаць туды-сюды пад залеваю. Аднак і ты магла б не спаць, калі людзі п'юць».

Людміла стаяла каля пад'езда з двума вялізнымі чамадамі. Яе твар быў мокры, і цяжка было зразумець, слёзы гэта ці дождж. Нічога не сказаўшы, я схопіў чамаданы і кінуў іх у багажнік. Чабукі вытарашчыўся на Людмілу, быццам убачыў яе ўпершыню ў жыцці, і паслужліва адкрыў пярэднія дзверы. Людміла абышла яго і села ззаду.

— Малайчына! — сказаў Чабукі. — Зусім як мая жонка.

Мы паімчалі па шашы, рассякаючы па-токі валы, што ліліся з нябёсаў. Чабукі часта азіраўся на Людмілу, і машына віхляла па шашы, як п'яны заяц — такое параўнанне мне прыйшло ў галаву. Добра, іншых машын у гэты час на дарозе не было.

— Жонка? — падміргнуў мне Чабукі пасля чарговага віражу.

— У пэўнай ступені, — дыпламатычна адказаў я.

— Малайчына! — Чабукі яшчэ раз азірнуўся, і віраж машыны нейкім чынам супаў з паваротам дарогі. — Слухай, прыязджай на наступны год. Я грошы вазьму, ты дзяўчыну — адпачнем?!

— Жонку ў Тбілісі пакінеш? — удакладніў я.

— Навошта жонка? — здзівіўся Чабукі. —

У яе дом, дзеці, на рынак хадзіць трэба. У Маскве ўсе дзяўчаты такія прыгожыя, як твая?

— Не ў Маскве, а ў Мінску, — паправіў яго.

Азірацца Чабукі замінала вялікае чэрава, у якое ўпіралася баранка машыны, але, адчувалася, на падобныя дробязі ён прывык не звяртаць увагі.

Канечне, мне было прыемна, што Чабукі ацаніў маю дзяўчыну, але злавесная шшыня, што панавала ззаду і толькі зрэдку перарывалася пагардлівым чмыханнем, гэтую прыемнасць развейвала. Да таго ж, я не забываўся пра тое, колькі мы з Чабукі выпілі.

Я палумаў, што час вылету нашага самалёта выбраны невыпадкова. Ён быў апошняй кропляй у перапоўненай чашы здэкаў з простых адпачываючых.

— Дадумаліся — у шэсць раніцы самалёт! — павярнуўся я да Людмілы.

— Маўчы, п'яніца! — быў мне адказ.

«Так, усе мужыкі сволачы, — пакаўся я сам сабе, — аднак і ўсе бабы дурынды».

Мы пад'ехалі да аэрапорта. Не губляючы часу на развітанне з Чабукі, я схопіў чамаданы і пабег рэгістравацца. Ля стойкі нікога не было, толькі адна дзяўчына ў службовай форме крэмзала нейкія паперы.

— Пасадка на мінскі рэйс скончылася? — спытаўся я, цяжка дыхаючы.

— Скончылася, — прагаварыла дзяўчына, не падняўшы галавы.

— А самалёт?

— Паляцеў, — паіснула яна плячыма.

— Стаіць на паласе, — удакладніў грузчык, што праходзіў паўз нас, і спыніўся.

— Шаноўная, прапусціце! — узмаліўся я і паказаў на Людмілу. — Гэта яна праспала, чэснае слова!

— Сяргей! — нарэшце падняла галаву дзяўчына. — Тут двое спазніліся. Прапусціш?

Міліцыянер, які праходжаўся каля турнікета, лянліва агледзеў з галавы да ног Людмілу і сказаў:

— Трап ужо ад'ехаў.

— Нічога не ад'ехаў, — сплонуў грузчык, — вунь стаіць.

— Бегчы давядзецца, — усміхнуўся міліцыянер, — а вы спаць любіце.

— Здымай басаножкі, — загадаў я Людміле. — За мной бягом — марш!

Мы пабеглі. Я ляцеў, узмахаючы чамадамі, як крыламі, ззаду звонка плёхала па лужынах Людміла. Трап паспеў ад'ехаць ад самалёта метраў на трыццаць. Вадзіцель, убачыўшы нас, затармазіў.

— Вяртай назад! — крыкнуў я. — Загад начальніка аэрапорта!

Сцюардэса незадаволена адчыніла задраеныя дзверы ў салон.

Мы паляцелі ў Мінск.

Ці трэба гаварыць, што з Людмілай мы больш не толькі не ляталі ў Сухумі, але і не ездзілі на цягніку ў Вільню?

— Калі б я сустрэў Людмілу да Іркі, — сказаў неяк Саня, — яй-богу, ажаніўся. Вельмі прыгожая дзяўчына.

— Хіба ты яе бачыў? — здзівіўся Валодзя.

— Здалёк.

— А я зблізку, — пахваліўся Вова. — Не горш Анаіды.

— Правільна зрабіла, што кінула яго, — працягваў Саня. — Хіба такія могуць зрабіць шчаслівай прыгожую дзяўчыну?

Яны гаварылі пра мае няшчасце, быццам мяне не існавала на свеце.

Але што яны разумеюць у жанчынах, гурманы ад гастронаміі?

— Уся справа ў тым, хлопцы, што трэба своечасова прыляцець, — сказаў я. — У Мінводды мы прыляцелі ў лютым, і Анаіда выйшла замуж за Вовіка. А з Людмілай мы спазніліся на самалёт...

Мае сябры паглядзелі адзін на аднаго, і Валодзя дастаў з сумкі буталь з чайай. Яму іх рэгулярна перадаваў цягніком цесць. Тады ён яшчэ працаваў дырэктарам гастронама ў цэнтры Сухумі.

Аднак у хуткім часе і Чабукі, і цесць Валодзі, і іхнія буглі агынуліся там, куды не можа даяцца ніводзін самалёт.

Зрэшты, засталася там і Людміла, хоць яна жыла зусім не ў Сухумі.

Палёт у мінулае

Арт-пацеркі

У гонар 185-годдзя з дня нараджэння нашага знанага земляка, класіка беларускай і польскай музыкі С.Манюшкі Нацыянальны акадэмічны тэатр оперы Беларусі падрыхтаваў канцэрт з твораў кампазітара. Дыржыжуе гэтай святочнай праграмай, якая прагучыць увечары 17 снежня, маэстра Г.Праватораў.

♦ **Бенефіс акцёра Ю.Франкова** ладзіць Беларускае тэатр "Лялька", што працуе ў Віцебску. Неўзабаве гэтаму адметнаму артысту-лялечніку — 50, адзначыць ён і 30-годдзе творчай дзейнасці. У бліжэйшую нядзелю, 12-га, мае адбыцца з яго ўдзелам дэбютны спектакль "Чароўная зброя Кэндзо" паводле М.Супоніна. Затым — урачыстае віншаванне і акцёрскі кампаніён.

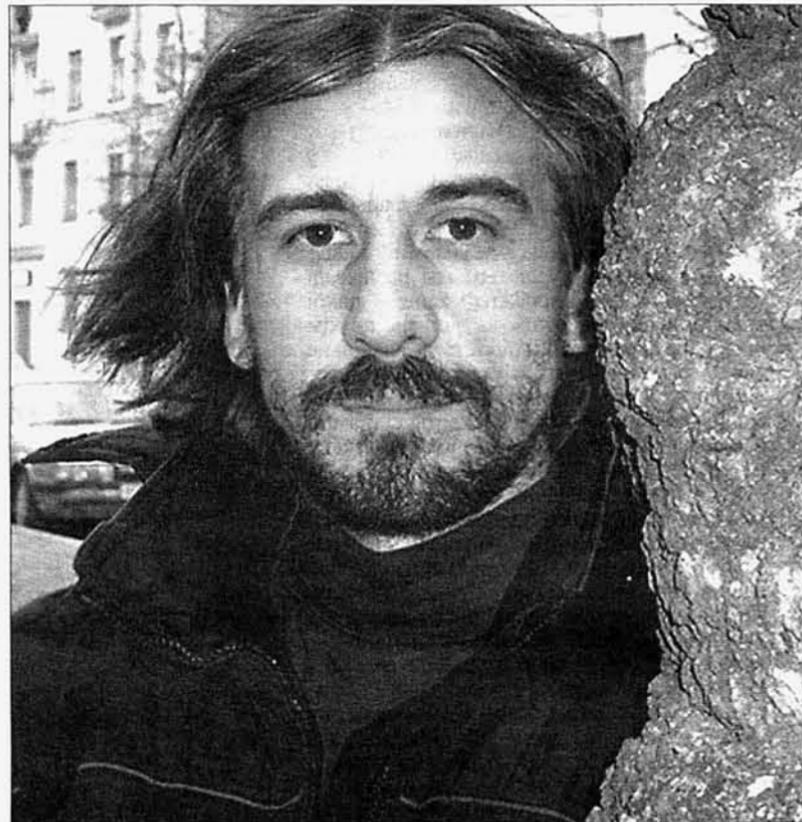
♦ **Дзеці да 16-ці** прадстаўлялі свае краіны на Міжнародным песенным тэлеконкурсе "Еўрабачанне-2004". За выступленнямі спаборнікаў можна было назіраць падчас тэлетрансляцыі з нарвежскага горада Лілехамера, дзе адбыўся іх канцэрт і дзе падсумоўваліся вынікі 10-хвіліннага тэлефоннага галасавання глядачоў. Лідэр вызначыўся амаль адразу: максімальную колькасць балаў — 12 — неаднаразова атрымлівала

юная іспанка Марыя Ісабель Лопес Радрыга ад віртуальнай публікі з розных краін. Ёй дастаўся гаюны прыз. А што ж наш Ягор Ваўчок? Падчас галасавання каментатар трансляцыі А.Круглякоў з дзіўным аптымізмам заўважыў, што беларускі выканаўца і яго песня — "недзе ў сярэдзіне другой дзевяткі". Урашце сярод 18-ці прэтэндэнтаў на перамогу нумар юных беларускіх артыстаў заняў 14-е месца. Тым часам пачалася падрыхтоўка да "Еўрабачання-2005" для дарослых канкурсантаў, што мае адбыцца ва Украіне. Свае амбіцыяны на гэты момант і ў вядомых беларускіх спявакоў: І.Дарафеевай, Яны, П.Смолавай, Г.Абасавай, і ў Анжэлікі Агурбаш, і... Журэ нацыянальнага адборачнага тура гэтым разам будзе прафесійнае, а ўзначаліць яго даручана маэстра М.Фінбергу.

С.ВЕТКА
Фота забяспечана аўтарам і К. Дробавым

"Ну, я для сябе сёння яшчэ Літвіноўскага адкрыла. Приемныя рэчы, праўда? І не скажаш, што авангард, і не скажаш, што класіка". Выпадкова пачутая фраза (як было не пачуць: пасля ўдалых канцэртаў публіка разыходзіцца, гучна абменьваючыся ўражаннямі). Захоўваю яе ў нататніку з вясны 1996-га. Магу дадаць, што глядачы тады апладзіравалі стоячы, нібы выклікалі аўтара на паклон. Але кампазітар Аляксандр Літвіноўскі перад імі не з'явіўся. На той час ён разам з харавым калектывам быў у творчай вандроўцы і прадстаўляў у Францыі сваю "Трыгарыянскую імшу".

У ДЫЯЛОГУ з падсвядомасцю

— Аляксандр, гэтымі днямі сталічная публіка двойчы выклікала вас на паклон. Падчас "Беларускай музычнай восні" адбыліся сталічныя прэм'еры двух вашых твораў, прычым значных, буйных і яркіх. Унікальны выпадак і ў гісторыі гэтага міжнароднага фестывалю, і ў жыцці айчыннага музычнага мастацтва, дарэчы, даволі шырока прадстаўленага сёлета ў фестывальных канцэртах.

— Магчыма, на такі спрыяльны для творчасці айчынны кампазітараў збег абставін паўплывала новая дзяржаўная палітыка ў дачыненні да праблемы прапаганды беларускай музыкі... У кожным разе, дзве буйныя прэм'еры падчас аднаго фестывалю — для мяне падзея. Вельмі прыемна, што гэты праект удалося ажыццявіць з даўнімі цудоўнымі творчымі партнёрамі, музыкантамі міжнароднага класа — дзяржаўным камерным аркестрам Беларусі і дырыжорам Пятром Вандзілоўскім.

— Першы фестывальны канцэрт гэтага калектыву адкрываўся менавіта вашай кантатай "Stabat Mater" на кананічны лацінскі рэлігійны тэкст. Дзівоснае спалучэнне трагізму і духоўнай светлыні! Прэм'ера ўразіла ўсіх. (Дадаўся і жалобны нюанс: канцэрт быў прысвечаны памяці музыканта і самаадданага дырэктара аркестра Аляксандра Гусева, які не так даўно пакінуў свет зямны). "Stabat Mater". Пранізлівы вечны сюжэт...

— Маці, яе страта, святая і трагічная ахвяра — укрываваны сын. Сюжэт культувеуца ў розных відах мастацтва, у розных вобразных мадыфікацыях. Але ў кантате, заўважце, ёсць патэтыка, ёсць героіка, ёсць трагізм непапраўнага, але няма сентыментальнасці. Сама сітуацыя гэтага, думаю, не прадугледжвае. Прыгадайма ўзоры музыкі барока: нягледзячы на яе мілагучнасць, на прыгажосць інструменталь-

ных тэм ці вакальнай лініі, яна пазбаўлена пачуццёвасці. Мая кантата полістылістычная, складаная з арыя, напісаных у старадаўняй манеры, якія чаргуюцца з маналагамі-рэчытатывамі ў манеры экспрэсіянізму. Адно другое адцяняе. А суровы змест, аплакванне Хрыста на Галгофе... Гэты твор самы трагічны з усяго, што я пісаў. Вытокі асаблівай цікавасці да самога сюжэта, пэўна, у маім дзяцінстве, калі я, пачуўшы "Stabat Mater" Вівальдзі, уражаны быў на доўга і глыбока. Дзіўлюся, чаму папулярнымі лічацца аналагічныя творы Пергалезі ды Вердзі, а "Stabat Mater" Вівальдзі нібыта нікога ў нас і не цікавіць, нават немагчыма знайсці, каб паслухаць... Дарэчы, нядаўна ў Інтэрнеце я выйшаў на сайт нідэрландскага даследчыка, які склаў спіс усіх "Stabat Mater": ад Баха, Гайдна, Дворжака, Ліста да Шыманоўскага, Кутавічуса ды маладых сучасных кампазітараў. Уражвае!

— Ведаю, што гэтую кантату вы пісалі доўга і няпроста...

— Некалькі тэм я напісаў яшчэ ў 1988 годзе, але на той час я не разумеў, што з імі можна і трэба рабіць далей. Амаль праз 10 гадоў літаральна адкапаў гэты матэрыял у сваіх паперах і вырашыў не рабіць постмалэрнісцкіх штукарстваў, а пісаць проста і ясна — менавіта гэта я апошнім часам асабліва цаню ў музыцы. Пашчасціла на знаёмства з маладой спявачкай Джаміліяй Амандурдыевай — уладальніцай прыгожага і моцнага мецца-сапрана. Яна была тады ўдзельніцай хору, які выконваў на міжнародным фестывалі ў Швейцарыі маю кантату "Вяселле". У яе голасе адчуваўся тое, што можа... як бы туг выказацца дакладней... Вербавалі!

Голас — нешта надзвычай індывідуальнае, як і яго ўспрыманне. Як пэўны сігнал, які

выклікае рэакцыю на ўзроўні падсвядомасці. Мы можам колькі заўгодна характарызаваць той або іншы голас, ужываючы такія вызначэнні, як "густата", "плаўнае легата", "мяккасць", "серабрыстасць", "тэмбравае багацце"... Але гэта ўсё прыдасца да галасоў многіх і розных, а мы адрозніваем і пазнаём адзін голас з тысячы. Паводле якіх прыкмет? Немагчыма патлумачыць на ўзроўні мастацтвазнаўчых ці філасофскіх катэгорый. Сказана ж: у жыцці толькі аднойчы бывае момант, калі адзін чалавек радуецца, сустраўшы другога. Напэўна, усё тлумачыцца сугэстыўнымі ўласцівасцямі голасу. Словам, падалося мне, што голас Джамілі ідэальна прыдатны да сольнай партыі ў "Stabat Mater". Супрацоўніцтва аказалася паспяховае.

— Да хрысціянскіх вобразаў вы звярталіся ў іншых сваіх кантатах, супрацьлеглых па настроі. Музыка іх зачароўвае меладыйнай прыгажосцю, гарманічнасцю, светлым каларытам. Заўсёдня чытачы "ЛіМа", пэўна, памятаюць гісторыю пра тое, як ваш сябар напактаў малітоўнік з беларускімі тэкстамі, укладзены вядомым рэлігійным дзеячам Адамам Станкевічам...

— Гэта была свечасвая знаходка! Свядома ці падсвядома я чакаў такіх тэкстаў. Зразумела, не трэба звязваць падзеі рэальнасці і знак вобраза, які стварае мастак. Чалавек можа быць на мяжы катастрофы і пісаць светлую жыццядарасную музыку. І наадварот. Музыка куды большая за яе тэарэтычны аналіз, яе можна неяк патлумачыць, але нельга ўкласці ў знакі "другой сігнальнай сістэмы". Музыка апелюе да падсвядомасці, а гэта не кантралюецца. І не тлумачыцца з дапамогай псіхалагічных стэрэатыпаў. Я проста быў захоплены магчымацю папрацаваць у жанры хрысціянскай кантаты менавіта з

беларускім словам. Так з'явіліся "Да Маці Божай", "Песні на Божае Нараджэнне" і "Сэрца Ісуса"...

— ... і прагучалі як новае слова ў айчыннай музычнай мастацтва. Выкананне нават фрагментаў духоўнага трыпціха, дзякуючы сувязі з адпаведнай традыцыйнай рытуальнай музыкай мінулага, стварала ў залах святочны настрой, выклікала ва ўяўленні слухачоў светлыя ідэалы і пазітыўныя вобразы. "ЛіМ" пісаў ужо, што вы, нібы дапаўняючы тое, што паспелі зрабіць, развіваючы адпаведны жанр, нашы даўнія суайчыннікі і чаго не зрабілі "ненароджаных беларускіх класікаў", зрабілі сваё — на мяжы двух стагоддзяў, дзвюх эпох. Аказалася — свечасова, і сімвалічна. Сёлета ж калегі-кампазітары вылучылі вас на атрыманне прэміі "За духоўнае адраджэнне". Але вылучылі з ужо новым творам, прэм'ера якога таксама прагучала падчас "Беларускай музычнай восні". Гэта канцэрт для фартэпіяна і камернага аркестра "Каліпсо". Вы пазбягаеце тут простых сюжэтных-вобразных паралеляў з вядомым старажытнагрэчаскім міфам, стварыўшы свой вобразны свет. У канцэрце "Каліпсо" вельмі маляўніча, сродкамі так званага новага музычнага рамантызму нібы абагульнены тыя адчуванні, што выклікае магутная водная стыхія ў стане спакою. Ва ўяўленні слухача фарбы сонечнага марскога краявіду з лёгкай іскрыстай гульнёй хваляў... Вы пісалі ва ўнёсла-мажорным ключы, нібы адчуўшы глыбокую душэўную патрэбу слухачоў у высокіх эстэтычных ідэалах, у гарманічнай, даходлівай і ў той жа час абноўленай, сучаснай музыцы. Прэм'ера пераканалы, што ў сучаснае наша духоўнае і канцэртнае жыццё годна ўваходзіць новая беларуская музыка, за якой — будучыня.

— Дзякуй, не мне меркаваць... А што да канцэрта "Каліпсо" — вельмі ўдзячны выканаўцы соль-

• Сядзіба муз •

най партыі, артыстычнай, энергічнай і абаяльнай Таццяне Старчанцы, без якой не было б маёй прэм'еры — ні летася у Магілёве, ні цяпер у Мінску.

— Аляксандр, сем гадоў таму вы разважалі над сітуацыяй у знакамітым фільме “Андрэй Рублёў”. І казалі, што вас узрушае дзёрзкасць юнага майстра, які ўпоўнена бярэцца вырабіць царкоўны зван: вытрымлівае пакутлівыя выпрабаванні, літаральна корпаецца ў брудзе, адчайна “месіць гной”, выходзіць пераможцам, адлівае цудоўны цар-зван... І толькі тады, праз слёзы, прызнаецца, што ніякага такога адмысловага сакрэту гэтага мастацтва ён, хлапчук, не ведаў і ўсё рабіў упершыню. Сам Бог кіраваў яго дзеяннямі, актам Тварэння...

— Сем гадоў — і толькі?.. А здаецца, тыя развагі належаць глыбокай мінуўшчыне. Бо шмат чаго перажыта, і ў творчасці таксама. І цяпер ўжо не параўноўваю сябе з тым хлопчыкам, які ці не ўсё пачынае з чыстага аркуша і без ведання сакрэту справы. Што такое прафесійная праца кампазітара, я ўжо ведаю. Хаця ні ў якім разе не адмаўляю існаванне “містычнага кампанента”, таго, што даецца ад Бога і робіцца падсвядома. З узростам да выніку ўласнай творчасці я стаўлюся ўсё больш спакойна. Цяпер хвалюе тое, як напісанае будзе агучана, увасоблена музыкантамі. Бо неадэкватнае выкананне — хай сабе тэхнічна дасканаласць і эмацыйна шчырае, але не адпаведнае задуме аўтара — можа сказаць характар твора, выклікаць нейкі непажаданы эфект.

— Вобразна кажучы, і кампазітар можа не пазнаць сваю музыку, і падсвядомасць слухача яе не ўспрыме...

— Бывае і такое. Таму асаблівае значэнне набываюць рэпетыцыі. Ці то перад жывым канцэртам, ці то напярэдні запісу ў студыі. Рэпетыцыі, што называецца, б'юць па нервах, знясільваюць: гэта басконцы эмацыйны дыялог з дырыжорам і персанальна — ці не з кожным музыкантам, сярод якіх ёсць ахвочыя паспрачацца і наконт мастацкай інтэрпрэтацыі, і наконт прыватных тэхнічных дэталей як з мастра-дырыжорам, так і з аўтарам. А ўвогуле мне шансе на высакакласных і чуйных выканаўцаў, за што я ўдзячны як непасрэдна ім, так і лёсу.

— Вы працуеце ў сферы той музыкі, якую на побытавым узроўні прынята называць сур'езнай, класічнай, акадэмічнай (нават у дачыненні да авангардных, мадэрнісцкіх напрамкаў). Тут наладзіць публічную прэм'еру нават у камерным жанры, а тым болей, ажыццявіць прасект з аркестрам ці з хорам і даволі складана. Цяперашнія рынковае ўмовы змусілі карэктываваць стыль стасункаў

між кампазітарам і выканаўцам нават у некамерным філарманічным мастацтве, якое апыкуецца дзяржавай...

— Ну, што казаць... Будуць грошы — будуць і выканаўцы.

— А як наконт публікі ў залах?

— Тэма, вы разумееце, — для доўгай асобнай размовы. Кампазітар, вядома ж, неабыхавы да таго, дзе адбываецца канцэрт, хто ў зале, як слухаюць, як рэагуюць, што гавораць пасля. Ды — зноў жа, з узростам — сам я пачаў ставіцца да праблемы публікі надзіва спакойна. Сёння для мяне дастаткова, каб у зале прысутнічаў адзін чалавек, але свой. Блізкі мне.

— Асаблівы стан у кампазітара — пасля прэм'еры...

— Асабліва цяжкі стан! Бо — неверагодна спустошанае, якая мяжуе з дэпрэсіяй. Гэта вельмі хваравіта перажываеш у самоте, калі побач няма цеплыні. Але дапамагчы можа і музыка. Цяпер у мяне такі перыяд — абагуляю старадаўнюю, барочную, дакласічную музыку. Магчыма, маюць слухаць яе, і ў тым выкананні, што набліжаецца да колішняга, аўтэнтычнага, адкрылася для нас толькі цяпер. Калісьці, у час навучання, з ёю нібыта і знаёмліся, але неяк агулам, хутчэй гэта быў проста пералік больш ці менш вядомых прозвішчаў, падмацаваны веданнем хіба што некалькіх папулярных мініяцюр або вакальна-аркестравых фрагментаў. Сёння адкрываю іх нанова: Рамо, Люлі, Пёрсел, Бібер. А яшчэ Тэлеман, Шарпанье. Не кажу ўжо, што ўсіх іх “забівае” Гендэль! Тая музыка чыста афектозная, у ёй няма канфліктнасці, таму яна супакойвае.

— Захапленне старадаўняй еўрапейскай музыкай нейкім чынам звязана з цяперашняй уласнай вайшай творчасцю?

— У практычным сэнсе гэтая музыка сёння для мяне ніякага значэння не мае. А вось у агульнаначалавечым — я, можна сказаць, жыў пад вельмі моцным яе ўплывам. Слухаю і слухаю. І раю ўсім. Напрыклад, араторы Гендэля. Вялікі пласт эстэтычных адкрыццяў! Да вар'яцтва прыгожая музыка. Жартам (а мо і не жартам?) кажучы, не ўяўляю, як можна было нават проста запісаць нотама на паперы такую колькасць вялікіх класных твораў, не маючы ў памочніках камп'ютэра з праграмай спецыяльнага нотнага набору. Дзіву даешся, якім чынам атрымлівалася і тая музыка дасканаласць... Але, паўтаруся, на ўласную сённяшнюю працу мой свежы слыхавы і эмацыйны досвед не ўплывае. Працую над вялікім творам для сімфанічнага аркестра: на 20 минут гучання, што па сённяшнім часе лічыцца доўгім. “Водар сімфанізму” зачароўвае, і

гэты сапраўдны жывы водар хочацца захаваць у партытуры...

Думаю, чытачам будзе цікава, якую характарыстыку дае свайму вучню прафесар Дзмітрый Смольскі. Маэстра, прынамсі, мяркуе так: “Паважаю яго як кампазітара-аналітыка, адухоўленага творцу, апантанага прафесіяна, які беражліва асвойвае лепшыя традыцыі класічнага музычнага мастацтва і не цураецца пры гэтым плённых эксперыментаў. І зусім заканамерна, што Аляксандр Літвіноўскі атрымаў прызнанне не толькі на радзіме, дзе яго творы пастаянна ўключаюцца ў рэпертуар самых розных музычных калектываў і салістаў. Яго музыка вядомая таксама і за мяжой. Яна была прадстаўлена на розных міжнародных фестывалях у Швейцарыі, Францыі, Румыніі, Польшчы і Галандыі.

Дасягненні Аляксандра Літвіноўскага ў сімфанічным, камерным, кантатна-аратарыяльным жанрах з'яўляюцца высокім акадэмічным узроўнем сучаснага беларускага мастацтва. Яны неаднойчы атрымлівалі прызнанне на такіх сур'езных і значных айчынных музычных форумах інтэрнацыянальнага ўзроўню, як “Беларуская музычная восень”, “Мінская вясна”, Міжнародны фестываль камернай музыкі ў Полашкі, Віцебскі міжнародны фестываль імя І. Салярцінскага, “Музы Нясвіжа”, “Спеўнае поле”, “Рэнесанс гітары”.

Але асаблівае месца ў творчай біяграфіі кампазітара заняў Міжнародны фестываль духоўнай музыкі “Магутны Божа”, што ўжо больш як 10 гадоў праводзіцца ў Магілёве. Тут неаднойчы гучалі фрагменты яго твораў для мужчынскага камернага хору, для салістаў, змяшанага харавога складу і аркестра, напісаных на кананічныя тэксты хрысціянскіх малітваў. Сімвалічна, што менавіта падчас фестывалю “Магутны Божа” летам 2003 года адбылася прэм'ера Канцэрта Аляксандра Літвіноўскага для фартэпіяна і камернага аркестра. У гэтым творы кампазітару ўдалося стварыць зусім арыгінальны эмацыянальна-вобразны гукавы свет. Тут няма канфлікту, але ўражвае багацце каларытных кантрастаў, нюансаў як у партыі аркестра, так і ў фартэпіяна партыі саліста. У гэтай музыцы, безумоўна, цікавай і з пункту гледжання прафесійнай спецыфікі, тэхналогіі яе напісання, пануе натхнёная прыгажосць, радасць жыцця, абагульнены настрой лагодзі і замірэння, што прываблівае ўсіх неабыхавых да сапраўды эстэтычных і высокадухоўных з'яў у мастацтве нашага складанага, неспакойнага часу”.

С.БЕРАСЦЕНЬ

Фота забяспечана аўтарам

Мікалай КЛЮЕЎ (1884—1937)

***

Я обещано вам сады...

К. Бальмонт

Вы абяцалі нам сады ў зямлі усмешкава-далёкай, дзе харч — чароўныя плады, Жывым напоўненыя сокам.

Вяшчалі вы: “Пакажам сцоў, Дзе вас ад горычы прыкрыем, Як пракажонных бедакоў, У водах лекавых памьём”.

На кліч пайшлі да бедных хат: Распусту чыняць міратворцы, Валіры — з твару, на гаворцы — Глухой цясніны вадаспад.

За імі ўслед, як на парад, Спяшалі Голад і Бядота. Бяднеў і сох наш добры сад, Жаўцеца рэдкая лістота.

І замыкаем ішэце мы — Засллы і Бяспраўя сведкі. Хоць водар наш смалісты, едкі, Бадзёрым мы не горш зімы.

Мы — валуны, сівыя кедры, Сыны былых і новых дзён І кормяць нас цяснінаў недры, Лясных крыніц і соснаў звон.

1910

***

Залацістым восеньскім днём Цішыня на ўзлеску згусяцелым, Гай здзецца мне цвінтаром За хацінкай твайёй апусцелай.

Вецер-стараж сляды старыны Жухлым лісцем цяпер замятае. Расхіні толькі ўзорнасць сасны, Прамільгні за бярозавым гаем!

Я пазнаю касынку ішыаюк, І находку тваю, і твой станік, І чароўны твой галасок Пра вясну і пра нашае расстанне;

Пра званочак, што дзесьці ляе, Абуджае бурацкія далі. Мір вам, сосны, вы — думы мае, Як матуля, душой разгадалі!

На памінках вось гэтакім днём Пацікаўцеся сынавым лёсам, Аб забітай каханна агнём Раскажыце зямлі і нябёсам.

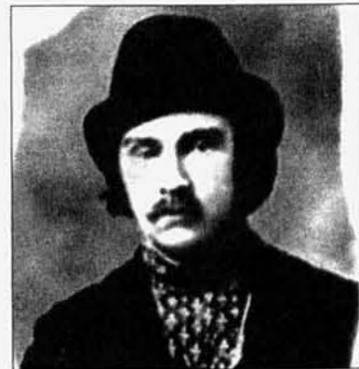
1911

***

Целяцца зоркі-лучынікі, Марыва, ціца, цяплынь, — Весела пройдуць дажынікі, У сціртах духмяніць палынь.

Гумны заснулі на ўзмежках, Гай зацягнуўся імгой. Будуць аратыя з ежай, Цёплым хаты зімой.

Пройдзе пара абмалоту, Працы ж канца не відно: Ткуцца на кроснах палотны, Верціцца верацяно.

Месяц засвеціць лучынкай, Рыпне пад латцем сняжок... Будуць і булкі з начынкай, Хлопец паглядны і высок.

1913

***

Радасць бачыць першы стог, Першы сноп сваёй палоскі І зажынкавы пірог Каштаваць каля бярозкі,

Ведаць: хутка прыйдзе ноч, Над табой зацеляць свечкі І анёлкаў мноства воч Моўчкі адлюструюць рэчкі

Шчасце першае дзіця, Недаспаняныя світанкі, Цёмнай памяццю ўзляцяць Словы песні-калыханкі.

Спадзявацца, што трывог Больш не будзе ў гэтым свеце І што прыйдзе на парог Толькі гошч з прыемнай весткай.

1913

***

Не хачу камуны без ляжанкі, Без крышталёнай песенькі агню! З вершаванай хмызняку вязанкі Мала жару зайтрашняму дню.

Хто зграбе ў Чырвоную Газету Трэскі слоў і розных косак хлам? Ненавісны мудраму паэту Цяўканні зласлівыя з-пад брам.

Леней — туш, мяшчанская гітара, Месяц, павятовая нуда. Самацвет, стракатасць Светлаяра Шрыфтавая ўспеніла вада.

Не слявае птушычкай лучына, І Садко не гусліць у каўшах. Не ў турбанах гошці тугі з Берліна Пракладаюць свой гандлёвы шлях.

Іх дары — магніт і град каўбасны З бутэробродных банак для забавы. Іх сустрэць у вопратцы атласнай Выйдзе Лебедзь — руская журба.

І атлас з варажскаю кальчугай Стануць пад вянеч, каб вусны зліць... За зыранскай лютай завірхлай — Купіна кусцістая гарыць.

То ж мая заветная ляжанка, Караваны ўсё далей ідуць, — Нездарма ж нубійка і славянка Варажбу ішчэ вершамі вядуць.

1918

Пераклад з рускай мовы Хв. ЖЫЧКА

Лістападаўскае “золата” — у расіян...

32 тысячы глядачоў наведалі паказы фільмаў — удзельнікаў XI Мінскага міжнароднага кінафестывалю “Лістапад-2004”. Яны ж, глядачы, вызначалі сваім галасаваннем і лепшыя карціны конкурснай праграмы. У выніку Гран-пры, прыз глядацкіх сімпатый, заваявала расійская стужка “Валдзіцель для Веры” (рэжысёр Павел Чухрай), на другім месцы — “Свае” (рэжысёр Дзмітрый Месхіёў, таксама Расія).

Вялікае значэнне для развіцця дзіцячага кінематографа і для выхавання аматараў экраннага мастацтва мае “малодшы родзіч” фестывалю — папулярны ў юных мінчукоў “Лістападзік”. Сёлета ў яго праграме былі

прадстаўлены 28 стужак з 16 краін. Апроч конкурсных праглядаў, ладзіліся дабрачынныя акцыі ў дзіцячых дамах, творчыя сустрэчы з вядомымі актэрамі, кінаканцэрты. Фаварытам конкурсу ігравых фільмаў для дзяцей стала работа амерыканскага сцэнарыста і рэжысёра П.Макенліса “Ужываньня львы” — узор так званага сямейнага кіно, прыньцывава адрознага ад стэрэатыпнай галівудскай прадукцыі. Лепшай анімацыйнай стужкай названа “Легенда пра лэдзі Галдіву” беларускага рэжысёра Ірыны Калзюковай.

Спецыяльным прызам Прэзідэнта РБ адзначаны фільм беларускага рэжысёра Аляксандра Яфрэмава “Дунечка” — за заха-

ванне традыцый духоўнасці ў кінамастацтве. Аналагічны прыз атрымаў і знаны расійскі актёр Алег Янкоўскі. Наогул, даволі цяжка назваць усіх узнагароджаных, у тым ліку й вызначаных прафесійным журы: прызоў было больш як два дзсяткі, уручаліся яны па розных намінацыях...

Зрэшты, для тых, каму адрасуе плён свайго натхнення “дзсятая муза”, не надта ўжо і важна, калі, дзе, кім і за якія вартасці ганараваны фільм: было б на што дзівіцца, чым захапляцца, чаму суперажываць. А фільмы, здатныя ўзрушыць, выклікаць на роздум, на спачуванне, фільмы-адкрыцці з выдатнымі актёрскімі работамі, якраз і вызначаюць палітру інтэрнацыянальнага фестывальнага экрану ў Мінску. “Лістапад” набывае розгалас у свеце як форум высокамастацкага, гуманістычнага, духоўнага кіно, зарыентаванага на спрадвечныя людскія каштоўнасці.

Я.КАРЛІМА Фота забяспечана аўтарам

Расставім кропкі над “і”

Як вядома, на адным з пасяджэнняў у Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі была ўхвалена новая рэдакцыя правілаў беларускай арфаграфіі і пунктуацыі. Дакумент быў накіраваны ў міністэрствы адукацыі і інфармацыі для абмеркавання і ўзгаднення...

Ад правапісу 1934 года да новага праекта правілаў

Гэтае пытанне мае даволі працяглую гісторыю. “Мы і па сёння карыстаемся правіламі беларускай арфаграфіі і пунктуацыі, якія былі прыняты ў выніку рэформы 1934 года. Праўда, пасля работы камісіі ў 1959 годзе туды былі ўнесены некаторыя змены і ўдакладненні”, — адзначыў дырэктар Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Аляксандр Лукашанец.

У канцы 80-х гадоў ХХ стагоддзя ў сувязі з працэсамі нацыянальнага адраджэння і вострымі моўнымі праблемамі было ўзнята пытанне аб зменах дарэформеннага правапісу. Прычым, пытанне ўпершыню было так шырока пастаўлена ў адной з публікацый народнага паэта Беларусі Ніла Гілевіча. У выніку — у канцы 80-х — пачатку 90-х гадоў гэта праблема інтэнсіўна абмяркоўвалася ў СМІ. У выніку ў 1992 годзе праведзена канферэнцыя ў Інстытуце мовазнаўства па праблемах правапісу, пасля якой была створана дзяржаўная камісія, якую ўзначаліў Н. Гілевіч. У яе склад увайшлі вядомыя беларускія пісьменнікі, а таксама спецыялісты-мовазнаўцы. Яна працавала да 1994 года, зрабіўшы ў рэшце рэшт выснову: неэтазгодна рабіць кардынальную рэформу беларускага правапісу, вярта ўнёсці толькі пэўныя праўкі і змены, якія абумоўлены часам і развіццём мовы. Адным з пунктаў вынікавага дакумента камісіі з’явілася рашэнне карыстацца правіламі 1959 года да прыняцця новага варыянта.

та абцяжарвае яе выкарыстанне ў граматыцы”, — падкрэсліў Аляксандр Лукашанец.

На карысць навучанню і перыядыцы

Што тычыцца школьных падручнікаў, пасля ўвядзення новага праекта будуць зроблены пэўныя карэктывы ў падлучу іх матэрыялаў і фармулёўкі правілаў. Прадугледжваецца таксама выданне некалькіх прац, якія за-

Спачатку было слова. Гэта мы прынялі як аксіёму. Са слоў нарадзілася мова. А потым ужо з’явілася граматыка — як правільна і прыгожа гаварыць, граматына пісаць, умела карыстацца мовай. І калі любая натуральная мова нараджаецца па сабе, то граматыка — гэта ўжо свайго роду вынаходніцтва і нават у нейкай меры насілле над мовай, якое часам пераходзіць у гвалт, што мы з вамі сёння і назіраем.

Гэта адна версія. Другая, на мой погляд, найбольш верагодная, заключаецца ў тым, што ніякага слова «спачатку» не было. Спачатку было інтуітыўнае, неўсвядомленае дзеянне: уякчы, дагнаць, укусіць, зкіпцюжыць... Абапіраючыся на гэтую, найбольш верагодную версію, можна прыйсці да высновы, што мова — той жа прадукт чалавечай дзейнасці, які адлюстроўвае працэс ператварэння драпежнага неандэртальца ў цывілізаванага «хома сапіенс». Сапраўды, сёння можна (ды і модна) даганяць і кіпцюжыць свайго сабрата куды эфектыўней — з дапамогай навукі, тэхнікі і культуры ў цэлым. У тым ліку — магутнай зброяй слова.

не супраць рэформ, толькі працэс гэты павінен быць «эвалюцыйным, а не рэвалюцыйным».

Акуль жа ўзяўся наш моўны крызіс? Ча-му мы сёння вымушаны адраджаць, адстойваць, абараняць (!) беларускую мову? Заўважце — у сябе на радзіме! І ад каго абараняць? Хіба што ад саміх «рэфарматараў». Напэўна ні ў якой іншай краіне гэтай праблемы не існуе. Ну няхай хваляваліся б ангельцы, як цяпер модна называюць англічан, дзе пішуць Ліверпуль, а чытаюць Манчэстэр. А нам з-за чаго копі ламець?

«Заняпад» беларускай мовы, на мой погляд, — следства павальнай міграцыі сельскай моладзі ў гарады. Успамінаю сваё юнацтва. У школе нават алгебру выкладалі па-беларуску. «Пяць лыжак заціркі, ды яшчэ пяць лыжак заціркі...» За адну ноч без алгебры «Палескіх рабінзонаў» прачытваў... Як цяжка, а часам і немагчыма было ў той час маладому вяскоўцу атрымаць пашпарт, каб паехаць на вучобу, ці на заробкі ў горад. Праўдамі-няпраўдамі дамагаліся, ехалі. Няхай сталічныя пісьменнікі-ветэраны раскажуць, ці лёгка ім давалася вырвацца з баць-

Споведзь максімаліста

коўскай хаты, прыхапіўшы ў торбу разам з рукапісамі кавалак сала, ды тую самую матчыну мову, за якую яны сёння рашуча змагаюцца з вышыні «Лысай гары» ды дзевяціх паверхаў. Сёння ўжо бадай і ехаць няма каму. Цэлыя паселішчы ўшчэнт «з’ехалі».

Прыпамінаю тыя гады, дэталі эміграцыйнага ажыятажу. Бывала, прыязджае праз які год на пабыўку той самы новаспечаны «гараджанін». «Глядзі, — здзіўляюцца вяскоўцы, — ён ужо «как’аець!» У той час пра іх такія анекдоты хадзілі, накішталі палколаў. «Іду полем, а праз дарогу — заяц. З бульбы ды ў картошку». Або анекдот пра тыя самыя граблі: «Это что за рогулька?»

Ну і, зразумела — па лбе граблям. У час вайны мы, дзятва, рускіх бежанцаў-аднагодкаў дражнілі: «Чіво» ды «Чайка» (ад уводнага слова «чай»). З нашай жа мовы і расіяне, што не сакрэт, пасмейваюцца, і не толькі «бульбашамі» называюць.

Ды і ў нашых беларускіх гарадах — вялікіх і малых — хто на роднай мове гаворыць? Пісьменнікі, журналісты, вучоныя-мовазнаўцы. І то пераважна на рабоце, па загадзе рэдактара. У побыце амаль усе гараджане — і абарыгенны, і наезджыя вяскоўцы (асабліва) — зайзятая русіфікатары, і толькі дзеля форсу, часам някепска, гавораць па-беларуску. Толькі вясковая глухмень з’яўляецца захавальніцай роднай, пераважна, мясцовай гаворкі. На цэнтральных жа сядзібах гаспадарак людзі гавораць на трасянцы, а большай часткай — на мове старшыні калгаса. А як інакш магла размаўляць, скажам, перадавая даярка з завітаўшым на ферму сакратаром райкама? Які дазваляў сабе зрэдку выступіць перад аўдыторыяй і па-беларуску. Калі, вядома, мясцовы рэдактар напіша яму прамову. Вось у гэтым «гназдзечку», спадары-таварышы, і выседжвалася тое птушаня, якое ў нас сарамліва называюць сёння «крызісам беларускай мовы». Імкнучыся перарабіць пеўня ў салаўя.

«Хто вінаваты?» і «Што рабіць?» — задаём мы цяпер сабе рытарычныя пытанні. Вінаватыя, як звычайна, не адзываюцца, а што рабіць — ніхто толкам не ведае. Усе наўкол чухаюць патыліцу. Наступіць рашуча на граблі не адважваюцца. Біць імі па гарбу адказных за гэтую праблему чыноўнікаў — справа дарэменная і небяспечная. Ну вось «ЛіМ», іншыя беларускія выданні і выдавецтвы, некаторыя вучоныя, здаецца, ўзяліся за гуж, крыху падтажыліся. «Вертыкальны» чыноўнікі лічаць за лепшае заставацца ўбаку. Таму і воз з месца не ру-

бяспечаць увядзенне гэтых правілаў. Вядзецца работа над падрыхтоўкай некалькіх граматычных слоўнікаў, дзе будуць улічаны змены, прынятыя пры зацвярджэнні зводу новых правілаў беларускай мовы. Вядома, што больш буйная дапаможнікі тыпу слоўнікаў, перавыдаюцца даволі часта. Пасля прыняцця новых правілаў, у новыя выданні будуць унесены змены.

Аўтары праекта перакананыя, што і педагогі ўспрымуць новыя правілы правапісу станоўча. “Настаўнікі сёння адчуваюць вельмі вялікую цяжкасць у сувязі з тым, што існуе разнабой у напісанні. А гэта нязручна пры выкладанні пэўнага матэрыялу ў школах на ўроках беларускай мовы. Таму, калі ўвядуць і ўзаконяць адзіныя правілы напісання, якіх будуць прытрымлівацца ўсе СМІ і перыядыка, то гэта будзе толькі на карысць і школьнаму навучанню”, — лічыць Аляксандр Лукашанец.

У рэшце рэшт, правілы будуць абавязковыя для ўсіх. Як сказаў адзін з сучасных рускіх моваведаў, спецыяліст па праблемах правапісу, ні адзін урад, ні адна дзяржава не можа вызначыць, як павінен чалавек гаварыць, але кожны ўрад, кожная дзяржава можа вызначыць, як чалавек павінен пісаць. Каб мова выкарыстоўвалася ў самых розных пісьмовых сродках, неабходна мець адзіную сістэму правілаў.

Як паказвае суветная практыка, на ўвядзенне ў дзеянне новых правілаў правапісу адводзіцца некалькі гадоў. Паводле слоў спецыялістаў, калі новы звод правілаў уступіць у дзеянне, будзе дадзена два ці тры гады на “адаптацыю”. На працягу пэўнага перыяду напісанне паводле старых правілаў і паводле новых не будзе лічыцца за памылку. Двойное напісанне дапускаецца для таго, каб ні школьнікі, ні абтэрыенты не адчувалі на сабе негатывны ўплыў гэтых змен.

Марына ЦЯРЭШЧАНКА

“Нонсенс” ад “сэнс”

Група, якую ўзначальваў дырэктар Інстытута мовазнаўства імя Я. Коласа акадэмік Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Аляксандр Падлужны, працавала над удакладненнямі і зменамі ў існуючы беларускі правапіс да 2000 года. Паводле яго слоў, гэта не глабальная “перабудова” беларускай мовы. Па-першае, зняты ўсе выключэнні з правілаў аб “аканні” і “яканні”. Па-другое, упарадкавана напісанне “ў”, напісанне вялікай літары, спрошчаны правілы пераносу і, наогул, зроблены кампазіцыйна-структурныя змены адносна падачы матэрыялу. Напрыклад, раней мы пісалі “ва ўніверсітэце”, а будзем пісаць праз “ў” — “ва ўніверсітэце”. Пашырыцца напісанне “э” ў іншамоўных словах. Напрыклад, “рэзюмэ”. Што тычыцца выключэнняў, напрыклад, слова “сэнс” пішацца праз “э”, “нонсенс” праз “е”. Неадпаведнасці такога тыпу, згодна з новымі правіламі, здымаюцца. Прапанавана пісаць “нонсэнс”, — ад “сэнс”. Па-іншаму будуць згрупаваны правілы беларускага правапісу, зроблены простыя, даступныя фармулёўкі і ўнесены змены ў ілюстрацыйны матэрыял, паколькі ён з’яўляецца на сённяшні дзень састарэлым. “Той разнабой, які існуе зараз у правапісе, не на карысць беларускай мове і вельмі абцяжарвае яе вывучэнне, перш за ўсё ў школах. Гэта звязана з тым, што ёсць выданні, якія карыстаюцца самымі рознымі правіламі правапісу. Гэта вельмі дрэнна для самой мовы і не спрыяе ўзроўню пісьменнасці. Беларуская мова — дзяржаўная, і яна не павінна мець некалькі варыянтаў правапісу, таму што гэ-

Голас аўтобуснага дынаміка

шыцца. Тут як бы зусім не легчы ў аглоблях.

Я, зразумела, змагаюся за зберажэнне сучаснай беларускай мовы, а не за яе знявечанне пад маркай радыкальнай рэформы. Уяўляю сабе: збярэцца «магутная кучка» сталічных моваведаў і адштукуе нам мову, якую потым будуць сілком ды гвалтам убіваць у галовы нашых нашчадкаў. Для іх яна ўжо не зробіцца роднай, тым больш — «матчынай». «Мамэнтам» паламаюць нам языкі мудрагелістымі «анталёгіямі», «калэквіюмамі», «далярамі»... (няхай чытач падкажа штосьці больш экстравагантнае). А яшчэ па тузіну мяккіх знакаў у кожнае слова ўпіхнуць. Будзем іх расстаўляць, як украінцы — кропкі над «і». Дзякуй, што хоць пра еры ды пра яці памоўчаюць. Дык вось, сядзем усёй грамадой за парты — маленькія і дарослыя — і станем перавучацца. Сапраўдны «вавілон» будзе!

Нашу мову і так занадта «ўпрыгожваюць» — асабліва маладыя паэты і пісьменнікі — нават па кантэксте цяжка зразумець, што азначае тое ці іншае слоўца, якога, дарэчы і ў слоўніку не знойдзеш. Я мог бы прывесці мноства прыкладаў беспадстаўнага і бяздумнага знявечання мовы, але працую лепш невялічкі ўрывац з пародый Георгія Юрчанкі.

«Перша вецер ный ценка і калюча, што збірваючыся плакаць. А на додніцы спопаразку закрутнуў высака, нібы пайшоў Стаярасаву полку. Улукаткі нацэг спаніжэлы туляг, нямогучы справіць вытрым, і, хапатнуўшы завірушша, абяруч кіднуў — па ашмётку — на Задзярыногіну пуню. — як хто ўмешем з току...»

Спадалася, га?.. У творах, скажам, Міхася Стральцова яшчэ можна трываць гэтае «га». А ўжо бясконцае імітаванне, стылізацыя дзеля моды — прабачце, перабор недаравальны. Тым больш для пісьменнікаў. Напэўна, ніхто так заўзята не нявечыць сваю родную мову, як беларускія пісьменнікі, пераважна маладыя, а таксама наш брат журналіст, які да таго ж навучыўся някепска «па фені ботаць». Моўнае выкабеньванне, якое выдаецца за вобразнасць, на справе — убогая пустэча і фарысейства. Слова павінна адлюстроўваць думку, а не засіць вочы ружовым туманам. Ствараецца ўражанне, што пісьменнікі ды паэты пішуць для сваіх калег, спаборнічаючы паміж сабой, хто больш лапушыста закруціць. Простаму чытачу і не зразумець. Ды яму і няма калі займацца расшыфроўкай лінгвістычных рэбусаў. А што гэта за мастацкая літаратура, калі яна без перакладчыка не даецца?

А вось дзе, сапраўды, патрэбны рэвалюцыйны падыход да рэформы мовы, вось дзе поле дзейнасці неабсяжнае!.. «Жанчына, вы забылі рэшту!» «Мужчына, у нас не кураць!» Да дзяўчыны, ды яшчэ каханай, наогул невядома як падасыці. Спадарыня? Гэта слова ў апошні час так зацюкана, што гучыць абразай. Вядома ж — не мадмуазель і не сінярына. «Великий русский язык» у гэтых адносінах не лепшы. «Девушка»... «Вдовушка», «коровушка»...

У рэшце рэшт мова ў нас ёсць. Калі заглябіцца ў яе вывучэнне прафесійна, дык яна — акія! Бязмежная і бяздонная. Яна адточвалася, шліфавалася, рафініравалася намаганьнямі многіх пакаленняў беларускіх пісьменнікаў і паэтаў, вучоных-лінгвістаў, журналістаў. А найперш самім народам. Але ж гэта не азначае, што ў нашу мову можна ўломвацца, як у прыдарожную карчму, гвалтам наводзячы парадкі пад свой, часам, прабачце, не зусім здаровы тэмперамент і густ. Так і хочацца гэтым «шчыроўцам» гукнуць: «Не чапайце мову назграбнымі рукамі!»

Мне чамусьці падаецца, (а, можа, памыляюся), што нашым неўтаймоўным «рэфарматарам» няўцярп як найхутчэй зняважыць і знявечыць беларускую мову і такім чынам наогул адштукуць ад яе бальшыню народу. Ці не таму і навязваюць нам свой «рэвалюцыйны» падыход.

Міхась УЛАСЕНКА.

г. Горж

Усе, хто ўпершыню трапляе ў нашу сталіцу, не могуць нагзівіцца яе велічнасцю і прыгажосцю. Уражваюць дагледжанасць і чысціня праспектаў, вуліц і плошчаў, упарадкаванасць паркаў і сквераў, зручнасць і камфортнасць грамадскага транспарту. Усё гэта радуе, надае гонару за наш славыты гораг-герой.

А вось у адным прыкметных перамен не назіраецца: па сённяшні дзень засмуцае дрэнная якасць моўных зносін вадзіцеляў грамадскага транспарту з пасажырамі. У трамваях, тралейбусах, аўтобусах пры абвестцы прыпынкаў, назваў вуліц ці іншай дарожнай інфармацыі (хай прабачаць шанюўныя вадзіцелі — ведаем, якая ў іх складаная і нялёгка праца) часцяком з дынамікаў гучыць невыразная, непісьменная і нават каравая мова. Глытаюцца асобныя гукі ў словах, не там ставіцца націск у назвах прыпынкаў і вуліц, трапляюцца іншыя моўныя хібы. Усё гэта не можа не абражаць слых пасажыраў.

Далей. Амаль уся дарожная інфармацыя перадаецца па-руску. У гэтым, канечне, ніякай крамолы няма — беларуская і руская мовы ў нас па Канстытуцыі раўнапраўныя. Але бальшыня вадзіцеляў дасканала не валодаюць ні той, ні другой. І гучыць у салонах тралейбусаў і аўтобусаў так званая «трасянка», што таксама не лашчыць пасажырскае вуха. Рэдкія энтузіясты сярод вадзіцеляў звяртаюцца да сваіх пасажыраў на добрай беларускай мове, што выклікае непадробнае захапленне ў мінчукоў і асабліва гас-

цей з блізкага замежжа. Некаторым жа замежнікам няўцяям, што беларусы маюць сваю прыгожую і мілагучную мову. Але ж малалікія энтузіясты, як кажуць, не робяць пагоды. А паўсюднае гучанне нашай мовы ў транспарце дадало б сімпатый да мінчукоў з боку замежнікаў за пашанотныя адносіны да роднага слова.

На гэтыя крытычныя заўвагі транспартныя начальнікі, мабыць, хутчэй адкажуць не без падстаў: «Чаго, шанюўнае спадарства, ад нас хочаце? Нашы вадзіцелі не дырэктары тэлебачання ці радыё, задача якіх завабліваць публіку. Не забывайце, што ў руках вадзіцеляў баранка, якая патрабуе асаблівай пільнасці ды засяроджанасці. Так што наконт красамоўства, выбачайце...»

Спрачацца не буду, але азначаныя праблемы пры сённяшніх дасягненнях гуказапісу бачацца лёгка вырашальнымі. Прыклад паказала адміністрацыя чыгуны. Як было раней з сувяззю машыніста з пасажырамі? Горш, чым у гарадскім транспарце. Бывала, дарожная інфармацыя перадавалася такім голасам і моваю, што нельга было разабраць ні слова. Але апошнім часам становіцца

карэнным чынам змянілася. З вагонных дынамікаў гучыць ні нейкая абракадабра, а чысты мілагучны голас, якім заслухася. Да гонару чыгуначнікаў абвесткі перадаюцца на беларускай мове. Дзеля гэтага спатрэбілася няшмат высілкаў. Знайсці чалавека з адметнай і выразнай дыкцыяй, запісаць назвы прыпынкаў, станцый ды іншую патрэбную інфармацыю на магнітную стужку, усталяваць у кабінэ машыніста просценькі дыктафон і, як кажуць, справа зроблена. Такім чынам значна аблегчылася праца машыністаў, якія цяпер усю ўвагу скіравалі на сітуацыю на рэйках. Пасажыры, хто гартае газеты, хто крэсліць крыжаванку, хто дзеліцца агароднымі здабыткамі на лецішчы, а мілагучны голас з дынаміка своечасова абвесціць: «Асееўка. (Паўза). Наступны прыпынак — Міханавічы. Асцярожна, дзверы зачыняюцца!» А ў праеме паміж прыпынкамі той жа лагодны голас нагадае: «Шанюўныя пасажыры, калі ласка, захоўвайце чысціню і парадак у вагонах. Не кідайце смецце за вокны. Пры выхадзе з цягніка не забывайце сваіх рэчаў...» І ў вагоне, і на душы робіцца святлей і весялей.

Вельмі хочацца, каб і ў гарадскім транспарце гучаў такі ж прыемны беларускі голас. Гэта было б мяккім дакорам, а то і папрокам для тых, хто ў штодзённай мітусні адварнуўся ад роднай мовы, забыўся на яе, як на старэнькую матулю ў вёсцы.

Яўхім ІВАНОВІЧ,
ветэран вайны і працы,
выдатнік народнай адукацыі
г. Мінск

Камароўка, Лучанок і беларуская мова

Цягам стагоддзяў беларуская мова атрымлівала сваё развіццё ў вёсцы. Менавіта вяскоўцы з'яўляюцца ці не асновамі яе носбітамі і зараз. А дзе ў сталіцы можна знайсці вялікую колькасць вяскоўцаў? Канечне, на цэнтральным кірмашы. Каб высветліць, ці займае беларуская мова "пачэснае месца" сярод сялян зараз, мы аправіліся на Камароўскі рынак у Мінску.

Як падкрэсліла намеснік дырэктара па ідэалагічнай рабоце Надзея Журко, беларускую мову можна пачуць з любога кутка падначаленага ёй прадпрыемства.

— На нашым рынку працуе 300—350 чалавек у адміністрацыі, усе астатнія — прадаўцы, пераважна з вёскі. Таму не дзіва, што беларуская мова на рынку... прысутнічае. Аднак наша задача — садзейнічаць не толькі яе ўкараненню, але і пашырэнню сферы ўжывання.

Акрамя таго, нашы супрацоўнікі бяруць актыўны ўдзел

у творчай самадзейнасці. Калектыў «Жывіце ў радасці», які складаецца з супрацоўнікаў адміністрацыі, забяўляе нас на святочных мерапрыемствах. Яны самі займаюцца падрыхтоўкай сцэнарыяў, а мы, у сваю чаргу, «адзначаем» іх рознымі падарункамі. Нашы артысты шануюць родную мову і размаўляюць на ёй.

Камароўскія таленты прыкметныя не толькі на «мясцовым» узроўні. Майстэрства супрацоўніцы рынку Алены Дружынінай было адзначана

на Першым рэспубліканскім конкурсе прафесійнага майстэрства.

На рынак завітваюць прадстаўнікі інтэлігенцыі, сярод якіх артысты, мастакі, пісьменнікі, — адным словам, творчая эліта краіны. Многія звяртаюцца да прадаўцоў па-беларуску, і тыя з вялікім задавальненнем адказваюць на матчынай мове.

Штовосень Камароўскі рынак ладзіць свае «імправізаваныя» «Дажынкi» — свята пад назвай «Ад сэрца да сэрца». На ім мы віншваем сялян з заканчэннем працоўнага сезона. Па добрай традыцыі, гэта мерапрыемства адкрывае Ігар Лучанок. Дарэчы, сп-р Лучанок даўні сябра працоўнага калектыву рынку. Часты гоць нашага кірмаша, ён спрабуе перадаць свае прафесійныя

навыкі творчым калектывам «Камароўкі», дапамагае ім у сцэнічным майстэрстве, у пастаноўцы нумароў і г.д.

Не застаецца ў старонцы ад працэсаў беларусіфікацыі прадпрыемства і яго кіраўніцтва.

— На вытворчых планёрках я заўсёды размаўляю на беларускай мове, — сцвярджае Надзея Іванаўна, — і ўсе размаўляюць.

Тым не менш, сп-ня Журко зазначае дэмакратычнасць двухмоўя.

— Я лічу, што размаўляць на адной толькі мове — гэта перагіб. Я сама з глыбінкі, вельмі люблю сваю мову. Аднак размаўляць толькі па-беларуску — на мой погляд, няправільна.

Марына ЦЯРЭШЧАНКА,
Мікалай АНШЧАНКА

Лепшыя кінасцэнарыі

У нашай краіне праводзіцца шмат розных фестываляў, конкурсаў і мерапрыемстваў па выяўленні і падтрымцы таленавітых асоб. Яны ахопліваюць розныя галіны мастацтва: кіно, музыку, тэатр, літаратуру... Нядаўна былі падведзены вынікі "Конкурсу на лепшыя сцэнарыі тэлевізійнага серыяла пра жыццё беларускай моладзі". Яго заснавальнікі — Нацыянальная дзяржаўная тэлерадыёкампанія Рэспублікі Беларусь, Міністэрства культуры РБ і Рэспубліканскае унітарнае прадпрыемства "Нацыянальная кінастудыя "Беларусьфільм". А пераможцам гэтага конкурсу са сцэнарыем па сваёй аповесці "Шчарбаты талер" вызначаны пісьменнік Андрэй ФЕДАРЭНКА, інтэрв'ю з якім мы прапануем увазе чытачоў "ЛіМа".

— Андрэй Міхайлавіч, раскажыце, калі ласка, перадгісторыю свайго дэбюту ў якасці кінадраматурга.

— Толькі цяпер, пасля вашага пытання, задумаўся і да свайго здзіўлення ўспомніў, што перадгісторыя, сапраўды, была. У 2000 годзе мы з Юры Станкевічам падзялілі другое месца па перамогу ў конкурсе кінасцэнарыяў, які праводзіла прафсаюзная газета "Рабочы". Затым — яшчэ пры светлай памяці М. Пташукі, разглядаўся сцэнарый паводле маёй аповесці "Салдат" (там расійская жанчына хавае ў сваёй хаце беларускага дзедзіра), як альтэрнатыўны — ні многа, ні мала — Багамолаўскаму "Жніўню 44-га"; мяне, помню, выклікалі на кінастудыю, з кімсьці я вёў пра штосьці нейкія гутаркі... Зноў жа яшчэ пры М. Пташукі аповесцю "Шчарбаты талер" зацікавіўся яго вучань, малады рэжысёр А. Голубеў, нават, калі яму верыць, знарок плаваў на лодцы па Бярэзіне — шукаў месца будучых кіназдзімак...

Колькі разоў мяне прасілі напісаць паводле аповесці п'есу для дзіцячага тэатра, альбо радыёп'есу, я і спрабаваў — нічога не атрымалася. Тут раптам аб'явілі гэты конкурс, і я ўбачыў, што кінаварыянт якраз-такі можа, як кажуць, "вытанцавацца", і напісаў сцэнарый пад назвай "Тры талеры" літаральна па дзве раніцы.

— Якія ўмовы прадугледжваў рэгламент гэтага ўсебеларускага конкурсу: жанравыя, тэматычныя, узроставыя і г.д.

— Узроставых абмежаванняў не было; што да ўвогуле ўмоў конкурсу, дык асабіста я "вывудзіў" іх з Інтэрнета. Агульныя словы... "Прыярытэтам конкурсу з'яўляецца пошук твораў, якія валодаюць цікавым і дэталёвым распрацаваным сюжэтам, якія закранаюць праблемы сучаснасці альбо прапагануюць новае, па-мастацку пераканаўчае выра-

шэнне з'яў аичыннымі ці сусветнай гісторыі, і якія могуць быць каштоўнымі з пункту погляду тэлевізійнай экранізацыі..."

— "...Не дапускаюцца творы, якія культывуюць насілле, наркаманію, крымінальны лад жыцця, асабістыя псіхічныя адхіленні, агрэсіўнае непрыманне грамадства..."

— Колькі чалавек брала ўдзел у конкурсе, ці ўсе з іх прафесійныя літаратары?

— З газет я даведаўся, што брала ўдзел больш за сотню канкурсантаў... Ці былі сярод іх літаратары — не ведаю, ды, калі шчыра, якая розніца?.. Проста мне захацелася даказаць, што беларускамоўныя пісьменнікі ўмеюць пісаць і па-руску таксама... Гэта не мая перамога, а ўсіх беларускамоўных пісьменнікаў, як бы няціпіла гэта ні гучала.

— Хто ўваходзіў у склад журы, і як паўплывала яго рашэнне на далейшы лёс вашага сцэнарыя?

— Склад журы — чалавек дзесяць — змяшчаўся ў канцы спісу ўмоў конкурсу. З тых людзей я ведаў толькі Раісу Баравікову. Цяпер ведаю амаль усіх... Канечне, мне прыемна было, калі на прэс-канферэнцыі старшыня журы К. Вераб'ёў раскажаў, як яго 10-гадовы сын ні з таго ні з сяго паехаў у кнігарню і купіў кнігу на беларускай мове "Афганская шкатулка" — менавіта купіў (а не ўзяў у бібліятэцы, як было напісана ў газеце "Звязда"), бо я яе, тую кнігу, нядаўна яму падпісваў...

— Ці падахоўлі вас перамога ў конкурсе наладзіць сталы творчы кантакт з "Беларусьфільмам".

— Па-першае, мяне ўзялі туды на працу, за што ім нізкі паклон. А па-другое, калі фільм паводле сцэнарыя будзе "запускаяцца", дык тут ужо, відаць, хачу я ці не хачу, а мушу быць з "Беларусьфільмам" у кантакце...

Віктар КАВАЛЁЎ

Ля вытокаў тувінскай літаратуры

У кастрычніку 2004 года ў Расіі будзе адзначана 60-годдзе добраахвотнага ўваходжання ў склад Расійскай Федэратыўнай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі на правах аўтаноміі Тувінскай Народнай Рэспублікі. Гэты юбілей мае дачыненне і да нас беларусаў, хача б таму, што Беларусь і Тува амаль паўстагоддзя (з 1944 па 1991 год уключна) знаходзіліся ў складзе адзінай дзяржавы — Савецкага Саюза, і нашы народы шмат што і сёння аб'ядноўвае.

Вядома, што ля вытокаў тувінскай пісьменнасці і літаратуры стаяў ураджэнец Беларусі вучоны-філолаг Аляксандр Пальмбах (1897-1963гг.). Гэтага цікавага і ў многіх выпадках унікальнага чала-

века беларуска даследчыкі не забываюць. У прыватнасці, да яго біяграфіі нядаўна звяртаўся Аляксандр Марціновіч. Але, на жаль, такога роду публікацыі, як правіла, носяць не глыбокі абагулены характар. Таму хацелася хоць бы часткова ліквідаваць гэты прабел. А размова наша пойдзе пра самы першы надрукаваны літаратурны твор тувінскай літаратуры — невядомую аповесць «Расказ Самбукай», якая ўбачыла свет у 30-я гады XX стагоддзя. Згаданы час для тувінцаў быў у значнай ступені вырашальны. Народ, які меў многавяковую гісторыю, нарэшце атрымаў магчымасць праявіць сябе і з дапамогай мастацкага слова. Але, як аказалася, атрымаць алфавіт, да ства-

рэння якога А.Пальмбах меў прамое дачыненне, — гэта яшчэ паўсправа. Патрэбны быў штуршок, каб з'явіўся і першы літаратурны твор. І тут А.Пальмбах адыграў не апошнюю ролю. Як сведчыць аўтарытэтная даследчыца тувінскай літаратуры Марыя Ізынеева-Хадаханэ, у канцы 1920-х гадоў амаль адначасова ў Кіргізіі і Казахстане з'явіліся аповесці пра жанчын — адпаведна аповесць «Алжар» (1927) і аповесць «Стэпавы сказ» (1928).

Але як бы там ні было, заслугу нашага земляка А.Пальмбаха ў станаўленні маладой тувінскай літаратуры цяжка пераацаніць.

Мікалай ШУКАНАЎ

Лагойшчына... Багаты на народныя таленты край. Тут атрымаў сваё станаўленне як грамадзянін і як паэт Янка Купала. Лагойшчыну ўслаўлялі ў сваіх творах Ядвігін Ш., Ніл Гілевіч, Міхась Зарэмба і многія іншыя дзеячы літаратуры і мастацтва. Народныя песні, на якіх яны раслі, вучыліся любіць матчыну мову, родную старонку — неацэнны скарб зямлі беларускай. На жаль, гэты від фальклору знікае, "аджываюць" і разам са сваімі выканаўцамі зыходзяць у небывідае народныя спевы. Таму можна лічыць значнай падзеяй

Захаваць песенны скарб

выхад кнігі "Песні Лагойшчыны", які ўвянчаў шматгадовую працу вядучага металыста па этнаграфіі і фальклору аддзела культуры Лагойскага райвыканкама В. А. Несіяровіча. На Лагойшчыне Віктара Антонавіча ведаюць многія. Доўгі час ён настаўнічаў, затым працаваў адказным сакратаром у рэдакцыі раённай газеты.

— Гэта не звычайная кніга, — гаворыць сам Віктар Антонавіч пра "Песні Лагойшчыны". — За кожнай песняй — жанчына са сваім няпростым лёсам. Часам даводзілася не адзін раз заходзіць у хату, пераконваць, гадзінамі слухаць споведзь, каб нарэшце пачуць непаўторныя галасы. Вось тут і спатрэбіўся мой журналісцкі вопыт. Выхад у свет доўгачаканай кнігі — гэта ў першую чаргу зная-

На вялікі жаль, яе ўжо няма сярод нас, як і Юзэфы Жук і Лізаветы Пракацень з вёскі Праходлы, якія пры жыцці перасягнулі 90-гадовы рубж. У гэтым годзе споўнілася 96 гадоў спявачцы з Янушавіч Надзеі Сідарэвіч, якая і дагэтуль не ўяўляе сваё жыццё без спеваў. Каля трыццаці твораў былі запісаны ад сяцёр з вёскі Баяры Надзеі Ярчак і Веры Гаўрылаўны. Дарэчы, яшчэ дзве іх сястры жывуць у сталіцы і таксама спяваюць. Песні, што чула яшчэ ў дзяцінстве ад матулі, пранікнёна выконвае жыхарка г. п. Плешчаніцы Тацыяна Лашкевіч.

Мне пашчасціла назіраць за працай Віктара Антонавіча. Час ад часу мы сустракаліся, і ён з задавальненнем дзяліўся новымі здабыткамі.

нальная падзея і для кожнай спявачкі. Мне выпала мець сустрэчы і запісаць на касеты галасы каля ста дзвядцятых жанчын сталага веку. Яны збераглі ў памяці, пераняўшы як спадчыны дар ад сваіх матуль і бабуль, неацэнны каштоўнасці — народныя песні сваёй мясцовасці ў іх перадаванні выгледзе.

Узяць, да прыкладу, спявачку з вёскі Камароўка Рэгіну Надольскую. Жанчына мае ўсяго адзін клас адукацыі, а, выгадаваная на бабуліных спевах, сама піша. І вершы, і песні. А які гучны, мелодычны, глыбокі голас мае Рэгіна Іванаўна! Невыпадкова, што на прэзентацыі кнігі "Песні Лагойшчыны", якая адбылася напрыканцы кастрычніка ў райцэнтры, ёй адной выпай гонар выступаць сольна, і, дарэчы, спявала жанчына без акампанемента. Усяго ад яе было запісана больш за дзесяць твораў.

У зборніку шырока прадстаўлены творы з каляндарна-абрадавай пазіі, сямейна-абрадавай і пазаабрадавай лірыкі. Упершыню ў камплекце да кнігі песеннага фальклору прыкладаецца аўдыёкасета з лепшымі галасамі спявачак з розных куткоў Лагойшчыны. Шкада, што нельга пералічыць усіх, хто падзяліўся не толькі песенным, але і душэўным багаццем. Аднак некаторых жанчын усё ж хочацца назваць. Непаўторным голасам валодае Ганна Ханкевіч, але цяпер па стане здароўя ўжо не спявае. Больш дзесці песень выканала Надзея Маладая з вёскі Зарэчка.

— Ты толькі паслухай, — казаў ён мне, — якое слова: "соўнейка"! А вось гэта песня. Які сэнс, якая жыццёвая мудрасць!

І я слухала, і часам задумвалася: няўжо такому багаццю наканавана згнінуць? Не менш за самога ўкладальніка я марыла аб гэтай кнізе. Зрабіць нотную расшыфроўку ўзялася Інэса Сіневіч, выкладчыца музычнага вучылішча імя М. Глінкі.

Годна выступіў на свяце народны ансамбль народнай песні "Шчодрыца". Сярод выкананых ім песень прагучала і балада "Сын у мамкі ночку начаваў", запісаная менавіта ад Р. Надольскай. Апрагнуць ў лянныя дамацканыя кашулі ўдзельніцы калектыву з дапамогай ансамбля танца "Фантазія" разыгралі на сцэне сапраўднае дзейства, якое не пакінула аб'якавым ніводнага глядача — ні высокіх сталічных гасцей, ні сціплых жыхароў раёна, ні моладзь, якой таксама было багата ва ўтульнай глядзельнай зале...

Свята скончылася і зноў наступілі працоўныя будні. Пытаюся ў Віктара Антонавіча, ці скончыць на гэтым ён свае пошукі.

— Канечне, не! Шмат у якія вёскі я не наведваўся, шмат па якіх хацеў бы прайсціся яшчэ... Пакуль жывы, пакуль дае Бог здароўе, буду ездзіць, шукаць, збіраць...

Грына ГРЫГОР'ЕВА.

Фота Леаніда ЗАГОРСКАГА. г. Лагойск.

У гарачыню і пад дажджом

Да 90-годдзя з дня нараджэння Язэпа Семяжона

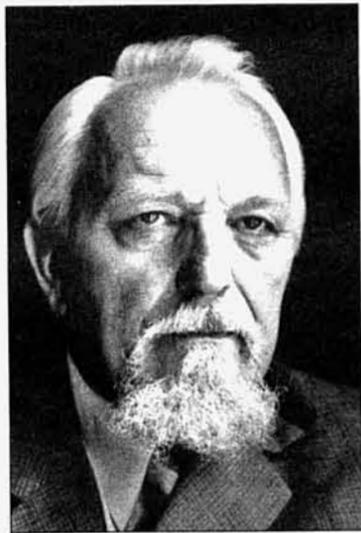
Славутага беларускага перакладчыка Юсіфа Ігнавіча Семяжона (1914-1990), аўтара вядомых беларускамоўных узнёўленняў “Пана Тадэвуша” А. Міцкевіча, “Песні пра зубра” М. Гусоўскага, “Караля Ліра” У. Шэкспіра, “Боскай камедыі” А. Дантэ і іншых сусветна вядомых твораў, літаратары, чытачы ведаюць пад псеўданімам Язэп Семяжон (так ён пазначаецца і ва ўсіх існуючых даведніках). І толькі ў вузкім сямейным коле, а таксама ў некаторых архіўных матэрыялах сцвярджаецца іншае: а менавіта тое, што Семяжон — гэта яго сапраўднае прозвішча. Канчаток “-аў” дадаў да яго штабны пісар 210 стралковага палка, калі ў лістападзе 1940 года выпісаў лейтэнанту запаса Семяжону Я. І. вайсковы білет.

Адна з першых публікацый перакладаў Язэпа Семяжона адбылася ў газеце “Літаратура і мастацтва” 27 студзеня 1938 года — гэта было ўзнёўленне урыўка “Развітанне Чайльд-Гарольда” з паэмы Дж. Байрана “Паломніцтва Чайльд-Гарольда”.

Між іншым, пераклады Язэпа Семяжона з Дж. Байрана любіў і вельмі высока цаніў У. Караткевіч: “...я адразу быў уладна захоплены лаканізмам “Урыўка” і проста гаротнасцю верша “Што ж, ты — шчаслівая” ў яго перакладзе. Нібы і тугі асаблівай няма, часам верш нібы кідаецца ў прозу, але сэрца аж заходзіцца ад болю”, фрагменты перакладу паэмы ён назваў “выключнымі па чысціні і яснасці”.

Рэгулярна пачаў друкавацца перакладчык з 1954 года. Разам з тым, асабістай прыхільнасць да некаторых аўтараў ён пранёс праз усю вайну і перыяд службы.

Так, напрыклад, імкненне ўзнавіць Р. Бёрнса на роднай мове з’явілася ў Язэпа Семяжона ў гады Вялікай Айчыннай

вайны. Знаходзячыся ў якасці ваеннага перакладчыка пад Мурманскам зімой 1942 года ў час абароны Паўночнага марскога шляху, ён стаў сведкам інтэрнацыянальнай сустрэчы. Сярод маракоў англійскіх вайсковых караблёў былі шатландцы і канадцы, а ў іх ліку — нашчадкі ўкраінскіх перасяленцаў за акіяна. Шатландцы, верныя сваім патрыятычным пачуццям, не маглі не заспяваць на сустрэчы шырокавядомыя і любімыя ў іх на радзіме песні Р. Бёрнса. І тут тхосьці з канадцаў гучна распачаў... паўкраінску: “Джон Андэрсан, мій друже Джон! Ми вдвох ішли на гору...”. Язэп Семяжон, усхваляваны і ўзрушаны, вырашыў у тую хвіліну, што і беларускі варыянт гэтай песні абавязкова павінен сцвярдзіць сябе ў свеце. Так нарадзіліся радкі: *Джон Андэрсан, калісь мы, / Джон, / Ішли з табою ў гару. // У гарачыню і пад дажджом / Ішли, не знаўшы гора.*

Пераклады з англійскай, нямецкай, французскай, італьянскай моў займаюць значнае месца ў спадчыне перакладчыка. Але не зусім дакладным з’яўляецца такое сцвярджанне: Язэп Семяжон — гэта перакладчык выключна з заходнеўрапейскіх моў. На самай

справе славянскі пераклад у яго дзейнасці з’явіўся ў той жа час, што і пераклад з далёкіх моў. Так, у 50-я гг. побач з паэзіяй Р. Бёрнса, У. Шэкспіра, В. Блейка, У. Уйтмена, Г. Гейне, Дж. Радары ён узнёўляў паэтычныя творы М. Бажана, А. Міцкевіча, Ю. Славацкага, М. Нагнібяды, М. Рыльскага, У. Сасюры і інш. Да ліку апошніх буйных перакладных выданняў са славянскіх моў адносіцца ўзнёўленне паэмы “Пан Тадэвуш” (1985). Мара аб ўзнёўленні яе не пакідала Язэпа Семяжона з часоў студэнцтва ўсё жыццё. Паэма была ім перакладзена “на адным дыханні”: на чарнавіках рукой Семяжона стаяць паметы — “зроблена з 9.45 раніцы да 23.45 вечара”, “працаваў увесь дзень” і інш. Праца над перакладам вялася ў 70-я гг. Поўны варыянт быў зладзены на рэцэнзію ў 1981 годзе.

Такім чынам, Язэп Семяжон як перакладчык склаўся намнога раней, чым былі выдадзены яго “галоўныя” пераклады, а яго перакладчыцкая творчасць пачалася далёка не з “ваеннага” перакладу. У 60-я гг., якія лічацца толькі пачаткам яго плённай працы на ніве перакладу, Язэп Семяжон з’яўляўся аўтарам ужо каля 50 рэцэнзій, артыкулаў і каментарыяў, каля 200 публікацый перакладаў мастацкай літаратуры.

За паўстагоддзя творчай дзейнасці ў перакладчыка назбіралася артыкулаў на цэлую кнігу, якую ён планаваў, але не паспеў падрыхтаваць, а яго пераклады ўзнёўляюць творы 34 літаратурнага свету. Сёння Язэпа Семяжона, прадстаўніка сучаснага перакладу, які ў свой час абапіраўся на перакладчыцкі вопыт Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча, Ю. Гаўрука, можна лічыць класікам: яго шматлікія тварэнні прымаюцца за аснову для аналізу, рэцэнзій і ўдакладнення маладымі беларускімі перакладчыкамі.

Ірына ЛАПЦЕНАК

У снежні 1945 года на пленуме Саюза пісьменнікаў Беларусі ўшаноўвалі памяць беларускіх літаратараў, якія загінулі на франтах Вялікай Айчыннай вайны, у партызанскіх атрадах і ў складзе антыфашысцкага падполля. Тады на гэтай жалобнай пераклічцы прагучала імя — Рыгор Няхай...

У прыціхлай зале нечакана тхосці сіплым пракураным голасам азваўся:

“А я тут!..”

Усе аглянуліся, каля дзвярэй стаяў малады мужчына-артылерыст у заношаным, прапаленым шыняльку...

За плячыма беларускага паэта, аўтара зборніка паэзіі “Па сонечных узгорках” Рыгора Няхая было

“Я не магу забыць вайну...”

Да 90-годдзя з дня нараджэння Рыгора Няхая

амаль чатыры вогненныя гады. І не адзін раз смерць глядзела яму ў вочы. І не адзін раз ад смерці яго выратоўваў... толькі цуд.

Не ў крыўду беларускім паэтам і празаікам, бадай не знойдзеш другой такой легендарнай біяграфіі, біяграфіі франтавіка, камандзіра партызанскага атрада, разведчыка, падпольшчыка і зноў... франтавіка. Перад Вялікай Айчыннай Рыгор Няхай служыў у Арменіі, паблізу ад савецка-турэцкай граніцы. У пачатку жніўня 1941 года яго полк апынуўся на Паўднёвым фронце. Пад Кахоўкай уступілі ў баі. Абаранялі Данбас. У ліпені 1942 года ў раёне Варшылаўграда Рыгор Няхай апынуўся ў акружэнні. Шмат разоў Няхай са сваімі баявымі сябрамі спрабаваў прабіцца на ўсход — да сваіх, але безвынікова, а людзей усё меншала. Тады падбралася група чырвонаармейцаў і камандзіраў, якая накіравалася на поўнач з мэтай далучыцца да партызан або ў лясных раёнах перайсці лінію фронту. Ішлі на чале, днём рабілі ў стэпе. Нарэшце Рыгору Няхаю разам з групай вайскоўцаў удалося патрапіць на сляды Чарнігаўскага партызанскага злучэння пад камандаваннем будучага Героя Савецкага Саюза Юрыя Збанацкага. Ён стаў партызанам.

Спачатку Рыгору Восіпавічу прыйшлося выконваць цяжкія заданні па разведцы ў Кіеве і ў паўднёвых раёнах Кіеўскай вобласці. Разам з партызанамі з партатыўнай радыёстанцыяй хадзіў і Няхай. У Каневе з мясцовых людзей быў створан невялікі партызанскі атрад імя Тараса Шаўчэнкі на чале з Рыгорам Няхаем.

Цяжэй за ўсё было прабрацца ў Кіеў, ды яшчэ з радыёстанцыяй, і працаваць там. Аднак усё абшлось добра. З новенькай рацыяй “Северок”, з чатырма гранатамі “Ф-1” ды з пісталетам “ТТ” неаднойчы хадзіў Рыгор Восіпавіч у Кіеў для разведкі і сувязі з гарадскім падполлем. Застаўшыся ў жывых партызаны Украіны і сёння жартуюць:

“Дзе алень не пройдзе, рускі салдат пройдзе. А дзе салдат не пройдзе, Няхай з рацыяй прашыгне”.

Беларускаму паэту і ўкраінскаму партызану Рыгору Няхаю давялося змагацца на Сандамірскім плацдарме, вызваляць Дамброўскі басейн, удзельнічаць у цяжкіх, жорсткіх баях пад Вроцлавам, на рацэ Шпрэе, пад Дрэздэнам.

Ён не толькі сваімі разведвальнымі дадзенымі садзейнічаў вызваленню Беларусі, але і вызваляў краіны Еўропы ад фашызму. Рыгор Няхай прайшоў ваеннымі дарогамі Польшчы, Германіі, Чэхаславакіі, Аўстрыі. Закончыў вайну на Эльбе.

Яго баявы шлях за чатыры вогненныя гады адзначаны ордэнамі Айчыннай вайны і Чырвонай Зоркі, шматлікімі медалімі. Пасля вайны да іх прыбавіўся ордэн “Знак Пашаны”.

Беларуская літаратура багата талентамі. Але і на яе ніве выдзяляецца творчасць таленавітага паэта, празаіка, дзіцячага пісьменніка, сцэнарыста, перакладчыка Рыгора Няхая. Нягледзячы на змены, якія адбыліся ў нашай краіне ў апошнія трынаццаць гадоў пасля смерці пісьменніка, да сённяшняга дня запатрабаваны чытачамі розных узростаў такія творы Рыгора Восіпавіча як паэтычныя зборнікі “Маё пакаленне”, “Вялікі мой і ціхі акіяна”, “Размова з восенню”, “Асенніе пракосы”, зборнік апавесцей і апавяданняў “Навальнічае рэха”, апавесці “Сарочы лес”, “Туман над стэпам”, “Шлях на Эльбу”, “Алешка-атаман”, дакументальная апавесць “Герой не паміраець”.

З лепшых перакладаў Рыгора Восіпавіча трэба адзначыць узнёўленні на беларускай мове кнігі С. Тудара “Дзень айца Сойка”, асобных твораў А. Твардоўскага, М. Рыльскага, П. Тычыны, А. Мальшкі, Ю. Збанацкага і іншых рускіх і ўкраінскіх пісьменнікаў.

У размове з аўтарам гэтых радкоў Рыгор Няхай сказаў:

“Я не магу забыць вайну. Тэма вайны як бы сядзіць ва мне і будзе сядзець да канца майго жыцця. Нічога не зробіш...”.

І на самай справе, тэма гераізму воінаў і партызан у гады Вялікай Айчыннай вайны, тэма дружбы паміж народамі ў час вайны сталі цэнтральнымі тэмамі яго творчасці. І зусім невыпадкова, што менавіта яму належыць літаратурны запіс такіх шырокавядомых кніг партызанскіх камбрыгаў, як мемуары Героя Савецкага Саюза Віктара Лівенцава “Партызанскі край” (1950) і Івана Шубітыдзе “Палескія былі” (1969), камандзіра Палескага партызанскага злучэння Івана Вятрова “Браты па зброі” (1962).

Эмануіл ЮФЕ

Беларусь была роднай

Гэтай восенню спынілася сэрца мастака Валеры Дзевіскібы. (“ЛіМ” пісаў пра яго ў нумары за 16.01.2004 г.). 25 лістапада ён адзначыў бы 61-ы год свайго жыцця: з’явіўся на свет у фашысцкім канцлагеры на беразе ракі Нэйсэн (Ныса-Лужыцка). Выжыў толькі таму, што дапамаглі сябры нявольнічы-маці. Палякі Стэфа і Багдан Завірухі ахрысцілі мальца ў Лодзі пад імем Валеры-Валенты.

Далей яго зямная дарога ішла праз Украіну ў Гомель, дзе атрымаў першапачатковую мастакоўскую падрыхтоўку. Вайсковая служба, праца ў Рыжскім порце. І заняткі жывапісам на вярхоўных курсах пры Латвійскай акадэміі мастацтваў пад кіраўніцтвам М. Карнецкага. Потым — на адзяленні графікі ў прафесара гэтай акадэміі А. Апініса. З 1979 года пейзажы, нацюрморты, партрэты (акварэльныя і пастэльныя) прадстаўнік групы мастакоў Юрмальскага экспану на розных выстаўках ў Латвіі і Беларусі. 1992 год — год пераезду Валеры Дзевіскібы ў радаводную сядзібу ў Новай Мільчы (прыгарад Гомеля).

Юрмальскія сустрэчы ў Дубултах з Р. Бардуліным, У. Караткевічам, У. Калеснікам, У. Дамашэвічам, Ф. Янкоўскім, сяброўства з Я. Куліком паспрыялі станаўленню нацыянальнага светапогляду няўрымслывага чалавека, апантанага шукальніка. Ён пачаў працаваць над вобразамі Ф. Скарыны, М. Гусоўскага, М. Кл. Агінскага, Ф. Багушэвіча, В. Дуніна-Марцінкевіча, С. Манюшкі, В. Цяпінскага, К. Каліноўскага... Валеры пісаў Старую Рыгу і Палессе, Слонім і Пінск.

Скарбы яго натхнення — у Гудзевіцкім музеі і музеі “Беларусы ў свеце” пры Нацыянальным навукова-асветным цэнтры імя Ф. Скарыны. Падарункі “выдатнага чалавека, адмысловага майстра” (Э. Ялугін) — у прыватных зборах У. Арлова, Я. Лешкі, А. Лойкі, А. Мальдзіса, У. Сакалоўскага, Э. Ялугіна, аўтара гэтых радкоў... З цягам часу сябры таленавітага творцы зладзяць выставу ў памяць Валеры-Валенты Дзевіскібы.

Сяргей ПАНІЗНІК

Кастрычніцкі "Кінафармат" не пакінуў у гледачоў чаканых уражанняў. Але "святое месца пустым не бывае". Ролю самага грандыёзна-адьёзнага кінамератрыемства месяца на гэты раз выканалі іншае: у рамках "Восені з Польскай культурай" у Мінску адбыўся фестываль польскага кіно. Не таго польскага кіно, да якога прызвычаліся савецкія гледачы, а з'явы ўжо нацыянальна-еўрапейскай — кіно XXI стагоддзя.

80-я гады азнаменаваліся вялікімі пераменамі ў Польшчы. Старыя ілюзіі развяліся, новыя — аказаліся залішне ілюзорнымі. Шмат патэнцыяльна таленавітых людзей — летуценнікаў — збыднелі і апынуліся на вуліцы. Ці з таго, што Беларусь гэта мінула, ці з таго, што ў нас гэтага яшчэ папросту не адбылося, — але выява гэтых добрых бамжоў-інтэлектуалаў на вялікім экране падаецца беларускаму гледачу ў пэўным сэнсе поставаганардным, хоць і перадканцэптуальным. Мо ён яшчэ да гэтага "не дарос"?

Інтэлігентны бомж

Эдзі /Edi, 2002/
Рэж. П. Тшаскальскі

"Бомж" — слова зусім не беларускае, гэта калька з рускага выслоўя "без определённого места жительства". У палякаў бамжы паліткарэктна называюцца "kloszadzi" — але з гэтага не менш п'юць, збіраюць другасную сыравіну ды лаюцца машокамі.

З жыццёвых пазіцый Эдзі і Юрачак — звычайныя бамжы, з пазіцый рынку — дзелавыя партнёры. Іх бізнес — збор металалому, яны разам займаюцца пошукам пастаўшчыкоў, рынкаў збыту, разам прапіваюць прыбытак на карпаратыўных вечарынках у бліжэйшым напупрыгоне. Але на гэтым іх агульнае інтарэсы сканчваюцца: Юрачак — бомж тыповы, Эдзі ж шукае сэнсу жыцця.

Пошукі перарываюцца ініцыятывай "даха", які кантралюе пункт па збору металалому. Браты-рэжысёры просяць Эдзі пазаймацца з Сястрой — у той якраз "двойка" па польскай, а Эдзі ў нас, вядома, бомж адукаваны. Эдзі згаджаецца. Зразумела, нудная гісторыя аб тым, як дзяўчыне не церпіцца стаць кабетай. Зразумела, у рэшце рэшт яна с'і становіцца — але ў абыход братавых забаронаў і пры маўклівай падтрымцы свайго "настаўніка", якому інстынктыўнае дзяўчо проста шкада.

У адрозненне ад Эдзі, дзяўчо залішней шкадабай не адрозніваецца (выхаванне не тое, ці што?). Калі тэст на цяжарнасць паказвае станоўчы вынік, а палюбоўніка падстаўляць пад страшэнную помсту братаў не хочацца, знаходзіцца найлепшае выйсце: ва ўсім абвінавачваць нікому непатрэбнага бамжа Эдзі. Вынік: герой хірургічным шляхам пазбаўляюцца палавой функцыі; дзіцё спачатку аддаюць на гадаванне псеўдабацьку — а калі становіцца вядома, што ён "псеўда-", забіраюць і гэта адзінае, як падалося б, шчасце ў Эдзі.

Фільм невыпадкова атрымаў шмат узнагарод за аператарскую работу: з гэтага пункту "Эдзі" — адна з лепшых стужак часоў да "Догвіля". Кіруе аператарскай работай рэжысёр, таму яму паставім "дзевятку".

Хэпі-энда няма, у адрозненне ад амерыканскіх кінабамжоў яны не заробяць на металаломе мільёны і ніколі не трапяць на Гаваі. Сэнс чалавечага існавання нарэшце знаходзіцца, ён мае сацыяльную накіраванасць і палітычны характар.

— ...Але што гэта за жыццё?
— Якое б яно не было, гэта жыццё. І яно — наша.

Але філасофскія разважанні тут ні пры чым. У часы беспрэцэдэнтнага разгулу фемінізму ідэя фільма мае глыбокі парадаксальны падтэкст. Гэта — гісторыя пра тое, як дзяўчыня забавоны не проста пагражаюць, а літаральна зводзяць на "не" мужчынскую годнасць.

Сцэнарый/Ігра акцёраў/Рэжысура — 6/8/9

Навукай і жыццёвай практыкай даказана: найбольшага поспеху ў жыцці дамагаюцца людзі, якім чагосьці ў гэтым самым жыцці бракуе.

Завочнае каханне

Цішыня /Cisza, 2001/
Рэж. М. Роса

Геранія "Цішыні" Магда — сірата. Бацькоў яна страціла зусім маленёк дзяўчынай, у

аўтамабільнай катастрофе, вінаватым у якой быў хлопчык Шымон. Гадоў праз дваццаць яны сустракаюцца зноўку.

Магда — бізнес-лэдзі, якая робіць вялікія поспехі; яна кіруе часткай буйной касметычнай фірмы, шыкоўным аўто і мужчынамі на гарадской дыскатэцы, дзе яна — штотыднёвы наведвальнік.

Шымон кіруе толькі грузавымі цягнікамі. Ён — машыніст без аніводнай вышэйшай адукацыі. Увогуле, сюжэт закручаны значна больш, чым у бразільскім "мыле". Толькі ўявіце: міжвольны забойца з мінулага захаецца ў дачку сваіх ахвяраў. Ва ўзросце гадоў дзесяці. Яшчэ два дзесяцігоддзі будзе яе пераследаваць і збіраць на яе, па-журналісцку кажучы, справу. У калекцыю Шымана трапляюць фотаздымкі, газетныя матэрыялы і іншыя складнікі магдзінага "партфоліо" — але зусім не кампрамата нага накірунку. Ён кахае і чакае.

Аднойчы трохі пошлая posh-girl на "Поршы" і яе таемны прыхільнік сутыкаюцца "твар у твар" у месцы кароткатэрміновых рамантычных сустрэч — у дыскатэчнай прыбыральні. Сутыкаюцца, каб абвергнуць трывалы стэрэатып, што "калі жанчына гаворыць "так", то мужчына ўжо даўно згодны". Крушэнне стэрэатыпаў — падстава ўжо для здзіўлення; як жа палюбаецца Магда, калі "незнаёмец" Шымон распавядае пра яе самыя патаемныя рэчы!

Магда — цвёрдая жанчына, якую пакруціла жыццё. Пра такіх гавораць: "сталёвая" альбо "жалезная лэдзі". Але ўсё тое жалеза, хоць і паступова, плавіцца ў той час, як геранія ўсведамляе ступень шымонавага імгэту і схіляецца перад ім, пераконваючыся, што так кахаць можна.

Жыццё паб'е Магду яшчэ раз. Пасля таго, як яна адчуе сябе цяжарна, Шымон трапіць у турму: па яго віне цэлы цягнік злізеў з рэк. Змена роляў, што так часта адбываецца ў сапраўдным жыцці, была б іранічнай, калі не такой

"Малалосць"

Індывідуальная (індэкс — 74957)
на 1 месяц — 3300 руб.
на 3 месяцы — 9900 руб.
Ведамасная (індэкс — 00137)
на 1 месяц — 4500 руб.
на 3 месяцы — 13500 руб.
Льготная (індэкс — 00731)
на 1 месяц — 3500 руб.
на 6 месяцаў — 21000 руб.

"Польмя"

Індывідуальная (індэкс — 74985)
на 1 месяц — 3200 руб.
на 3 месяцы — 9600 руб.
Ведамасная (індэкс — 00141)
на 1 месяц — 4200 руб.
на 3 месяцы — 12600 руб.
Льготная (індэкс — 00727)
на 1 месяц — 3500 руб.
на 6 месяцаў — 21000 руб.

трагічнай: цяпер яна кахае на адлегласці.

Фільм — вяршыня польскага рэалізму — на гэтым канчаецца, пакідаючы, тым не менш, не надзею, а ўпэўненасць: хэпі-энд — ён будзе абавязкова, але яго прыйдзецца пакутліва чакаць.

Сцэнарый/Ігра акцёраў/Рэжысура — 7/7/8

"Добрая казка", — сказала мая знаёмая пасля прагляду гэтай стужкі. Сапраўды, на фоне экранізаваных сучасных будняў гісторыя кахання тысячагадовай даўнасці выглядае не па-добраму выбітна — як белая варона. Так мы ставімся да фільма, пакуль не паглядзім на яго аўтарства: Ежы Хофман, вядомы польскі майстар... старых баек.

Дзіўная Дзіва

Старая байка /Stara bajka, 2003/
Рэж. Е. Хофман

У аснове стужкі — гісторыя стварэння Польскай дзяржавы.

Польшча. IX стагоддзе. Насельніцтва пакутуе ад жорсткай улады паганскага князя Попеля (этымалогія слова — ад "попел" — у перакладзе патрэбы не мае). Але людзі паўстаюць на барацьбу за асабістую свабоду — і тэрытарыяльнае аб'яднанне. Іх завадатарам стане легендарны Земяк, што вучыўся ў вікінгаў. Добра, канечне, перамога, а спікеру паганскай Польшчы, акрамя славы, дастаецца самая-самая жанчына, недаступная для простых смяротных, акрамя галоўнага героя.

Сусветна вядомы польскі рэжысёр, які праславіўся менавіта дзякуючы такім казкам, і на гэты раз не стаў хавашч гістарычны пафас стужкі. Ён адлюстраваны нават у імёнах: нездарма ж геранію завуць Дзіва. Сярод гледачоў, якія трапілі ў кіназалу выключна па запрашальніках, не заангажаваных у мастацтве па азначэнні быць не магло — і тым не менш, здзіліліся яны спярша на Дзіву, а потым толькі — на рэжысёрскія хады.

Сапраўднае дзіва "Старой байкі" ў наступным. Гэтай стужкай Хофман даказаў: яго аўтарытэт распасціраецца не толькі на заходні свет, але і на лепшых прадстаўнікоў усходнеславянскай кіна- і тэатральнай школы. Галоўныя ролі падзелены паміж палякам Міхалам Жэмброўскім, украінцам Богданам Ступкам і расіянкай Марынай Аляксандравай. Такім чынам, гэта — ці не адзіная стужка, якая спраўджуе ідэю славянскай інтэграцыі — але не ў лакальным "усходнеславянскім" яе варыянце. Тут і палітыка: палякі нарэшце забыліся на нейкія там ксенафобскія забавоны і дэманструюць культурную аднасць. Ну, згадзіцеся: Марына Аляксандрава ў галоўнай ролі ў папулярным польскім фільме выглядае ні больш, ні менш сюррэалістычна.

З гэтага, заезджаны сцэнарый "Байка" атрымлівае "добра", а за інтэрнацыяналізм складу акцёраў ды майстэрства прызнанага класіка — "выдатна".

Сцэнарый/Ігра акцёраў/Рэжысура — 6/8/8

P.S. Усе згаданыя стужкі можна паглядзець у польскім кінаклубе, а таксама бясплатна замовіць на пракат касету ці DVD у Польскім інстытуце ў Мінску па тэлефоне (017) 220 95 81.

Мікалай АНІШЧАНКА

"Всемирная литература"

Індывідуальная (індэкс — 74863)
на 2 месяцы — 3500 руб.
на 4 месяцы — 7000 руб.
Ведамасная (індэкс — 00135)
на 2 месяцы — 4500 руб.
на 4 месяцы — 9000 руб.
Льготная (індэкс — 00729)
на 2 месяцы — 3800 руб.
на 6 месяцаў — 11400 руб.

"Нёман"

Індывідуальная (індэкс — 74968)
на 1 месяц — 3200 руб.
на 3 месяцы — 9600 руб.
Ведамасная (індэкс — 00238)
на 1 месяц — 4200 руб.
на 3 месяцы — 12600 руб.
Льготная (індэкс — 00728)
на 1 месяц — 3500 руб.
на 6 месяцаў — 21000 руб.

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе
ўзнагароджаны ордэнам
Дружбы народаў

ГАЛОЎНЫ РЭДАКТАР

Анатоль
КАЗЛОЎ

Рэдакцыйная рада:

Святлана
БЕРАСЦЕНЬ,

Наталля ДЗЯНІСАВА,

Віктар КАВАЛЁЎ,

Алесь ГАЎРОН —
в. а. намесніка
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

галоўны
рэдактар — 284-66-73
намеснік галоўнага
рэдактара — 284-66-73

АДДЗЕЛЫ:

публіцыстыкі — 284-66-71
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-81-53
паэзіі, літаратурнага жыцця,
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы — 284-66-73
музыкі, тэатра, кіно
і выяўленчага
мастацтва — 284-81-53
бухгалтэрыя — 284-66-72
Тэл./факс — 284-66-73

Электронны адрас:
e-mail: mins@lim.by

Адрас у Інтэрнеце —
www.lim.by

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ".
Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцензуе.
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.
Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
РВУ "Літаратура і Мастацтва"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
г. Мінск,
пр. Ф. Скарыны, 79

Індэкс 63856 Наклад 2470
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друк
8.12.2004 у 11.00

Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь
Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
"Літаратура і Мастацтва"

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ — 1817

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ПРАЦЯГАЕЦЦА
ПАДПІСКА
НА I КВАРТАЛ
2005 ГОДА!

«Літаратура і мастацтва»

Індывідуальная (індэкс — 63856)
на 1 месяц — 3500 руб.
на 3 месяцы — 10500 руб.
Ведамасная (індэкс — 63857)
на 1 месяц — 4800 руб.
на 3 месяцы — 14400 руб.
Льготная (індэкс — 63880)
на 1 месяц — 3800 руб.
на 6 месяцаў — 22800 руб.